

Zavod za zapošljavanje

Institute for Strategic Studies and Prognoses

RADNA SNAGA I ZAPOSLENOST U CRNOJ GORI

Avgust 2007.

Savjet projekta

Branimir Bojanić, Zavod za zapošljavanje
Ratko Bakrač, Zavod za zapošljavanje
Jadranka Kaludjerović, Institut za strateške studije i projekcije
Ana Krsmanović, Institut za strateške studije i projekcije

ISSP tim

Rukovodilac projekta

Mr. Jadranka Kaludjerović

Metodološki rukovodilac projekta

Ana Krsmanović

Koordinator projekta

Milica Daković

Analitičari i istraživači

Dr Maja Drakić,
Mr Milica Vukotić,
Mr Jelena Janjušević,
Mr Jelena Pavićević,
Ivana Vojinović,
Gordana Radojević,
Jadranka Glomazić,
Ivana Stešević,
Nebojša Obradović,
Ivan Jovetić,
Mirza Mulešković

Predgovor

Misija Instituta za strateške studije i projekcije je sprovođenje objektivnih i pravovremenih istraživanja, koja su usaglašena sa međunarodnim standardima, u cilju kreiranja osnova za donošenje efikasnih odluka ekonomske politike.

Upravo iz toga razloga, zadovoljstvo nam je što možemo da predstavimo osnovne rezultate istraživanja o radnoj snazi koje je Institut za strateške studije i projekcije sproveo za potrebe Zavoda za zapošljavanje u julu 2007. godine.

Istraživanje je imalo za cilj da utvrdi osnovne karakteristike radne snage u Crnoj Gori odnosno da prikupi podatke o zaposlenoj, nezaposlenoj i neaktivnoj populaciji. Ovo veoma kompleksno istraživanje nudi obilje podataka koji predstavljaju kvalitetnu bazu za kreiranje politika kako u oblasti zapošljavanja, tako i u oblasti fiskalne i socijalne politike. Nadamo se da će kao takvo, ovo istraživanje donosiocima odluka u Crnoj Gori pružiti značajan input u njihovom radu.

Ovim prilikom željeli bismo da se zahvalimo Zavodu za zapošljavanje na ideji i inicijativi za sprovođenjem ovog istraživanja. Veoma nam je drago da smo tokom zajedničkog rada na ovom projektu imali mogućnost da prezentiramo način rada Instituta i iskustvo i znanje našeg tima u ovoj oblasti. Takodje, nadamo se da će se naša saradnja nastaviti i u narednom periodu.

Posebnu zahvalnost dugujemo rukovodstvu Zavoda za zapošljavanje, gospodinu Branimiru Bojaniću, Ratku Bakraču i Zoranu Jeliću. Njihova jasna vizija i ideje, kao i sugestije i komentari bili su od neprocjenjive važnosti za naš rad. Zahvaljujemo im se na izuzetno profesionalnoj i stručnoj saradnji.

Kvalitet ovog istraživanja zavisi, prije svega, od kvaliteta prikupljenih podataka na terenu. Upravo iz toga razloga, posebnu zahvalnost dugujemo anketarima koji su svojom upornošću i predanošću omogućili da dobijemo realnu sliku radne snage u Crnoj Gori.

Bez obzira na dosadašnje iskustvo koje ima Institut, ovaj projekat je za naš tim predstavljao nov i inspirativan izazov. Posvećenost ovom projektu, kreativnost i profesionalizam koji je ISSP tim pokazao tokom realizacije ovog projekta zaslužuju posebnu zahvalnost.

Jadranka Kaludjerović
Rukovodilac projekta

Sadržaj

Predgovor	3
1. Istraživanje radne snage	9
1.1. Osnovni statistički koncepti i definicije	9
1.1.1. Ekonomski aktivno stanovništvo	9
1.1.2. Trenutno aktivno stanovništvo	9
1.1.3. Statistika zaposlenosti	10
1.1.4. Statistika nezaposlenosti	12
1.1.5. Statistika nedovoljne zaposlenosti	13
1.2. Plan i izbor uzorka	14
1.3. Upitnik	16
1.4. Terensko istraživanje	16
1.5. Unos i obrada podataka	17
2. Aktivnost stanovništva u Crnoj Gori	18
3. Zaposlenost	22
3.1. Osnovne karakteristike zaposlenih osoba	22
3.2. Stopa zaposlenosti	23
3.3. Struktura zaposlenosti po djelatnostima	25
3.4. Struktura zaposlenosti po tipu zaposlenja	26
3.5. Struktura zaposlenih prema veličini preduzeća i vlasništvu	27
3.6. Neadekvatne situacije zaposlenosti	27
3.7. Osobe sa više poslova	28
3.8. Radno iskustvo i radno vrijeme	29
4. Nezaposlenost	32
4.1. Osnovne karakteristike zaposlenih osoba	32
4.2. Stopa nezaposlenosti	34
4.3. Prethodno radno iskustvo nezaposlenih osoba	36
4.4. Dužina čekanja na posao – dugoročna nezaposlenost	37
4.5. Traženje posla	39
5. Neaktivno stanovništvo u Crnoj Gori	41
5.1. Osnovne karakteristike neaktivnih osoba	41
5.2. Razlozi neaktivnosti	42
5.3. Prethodno radno iskustvo	45
6. Siva ekonomija na tržištu rada	46
6.1. Pojavni oblici sive ekonomije na tržištu rada	46
6.2. Osnovne karakteristike osoba angažovanih u oblasti sive ekonomije	49
7. Barijere za zapošljavanje	51
8. Ključni indikatori tržišta rada	54
9. Aneks – Tabele	62
Aktivnost stanovništva starijeg od 15 godina	62
Aktivnost stanovništva od 15 do 65 godina starosti	62
Status u radnoj snazi prema nivou obrazovanja	63
Status u radnoj snazi po starosnim grupama	63
Struktura zaposlenosti po regionima	64

Spisak tabela

Ukupno, aktivno i neaktivno stanovništvo u Crnoj Gori	18
Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti po opštinama	19
Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti prema starosni grupama	20
Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti prema stepenu obrazovanja	21
Struktura zaposlenih prema starosnim grupama	22
Struktura zaposlenih prema obrazovanju	23
Stopa zaposlenosti po opštinama	23
Stopa zaposlenosti po starosnim grupama	24
Stopa zaposlenosti prema stepenu obrazovanja	24
Struktura zaposlenosti po sektorim i regionima	25
Detaljna struktura zaposlenosti prema sektorima	25
Struktura zaposlenosti prema statusu	26
Struktura zaposlenih na određeno vrijeme	26
Struktura zaposlenosti prema veličina preduzeća	27
Struktura zaposlenosti prema vlasništvu preduzeća	27
Neadekvatne situacije zaposlenosti	27
U okviru koje djelatnosti obavljate drugi posao?	28
Struktura zaposlenih prema statusu na drugom poslu	29
Radno iskustvo zaposlenih	29
Razlozi zbog koji zaposleni ne rade puno radno vrijeme	30
Struktura zaposlenih po broju radnih dana tokom nedjelje	30
Razlozi povećanog broja radnih sati tokom referentne sedmice	31
Razlozi smanjenog broja radnih sati tokom referentne sedmice	31
Struktura nezaposlenih prema starosnim grupama	32
Struktura nezaposlenih prema obrazovanju	33
Stopa nezaposlenosti po opštinama (15-65 godina)	34
Stopa nezaposlenosti po starosnim grupama	34
Stope nezaposlenosti po polu i regionima	35
Stopa nezaposlenosti prema stepenu obrazovanja	36
Razlozi za napuštanje posla	37
Struktura nezaposlenosti po djelatnosti prošlog zaposlenja	37
Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje i regionima	38
Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje i polu	38
Dugoročne i kratkoročne stope nezaposlenosti po regionima	39
Razlozi za odbijanje ponudjenog posla	39
Zastupljenost načina traženja posla	40
Razlozi za nepohađanje treninga/obuke	40
Struktura neaktivne populacije prema stepenu obrazovanja	41
Struktura neaktivne populacije prema starosnim grupama	42
Struktura neaktivne populacije po opštinama	42
Razlozi zbog kojih ispitanici nisu tražili posao	42
Razlozi zbog kojih ispitanici nisu tražili posao po polu	43
Da li želite da radite?	43
Razlozi zbog kojih neaktivna populacija koja želi ne bi mogla početi da radi	44
Razlozi zbog kojih neaktivna populacija koja bi mogla početi da radi nije tražila posao	44
Razlozi zbog kojih neaktivna populacija nije prihvatila ponudjeni posao	45
Razlozi zbog kojih je neaktivna populacija koja je nekada radila napustila posao	45
Struktura zaposlenih osoba po radnoj poziciji i angažmanu u sivoj i registrovanoj ekonomiji	47
Učešće registrovanih sa djelimično registrovanom platom u ukupnom broju zaposlenih	49
Struktura preduzeća prema procentu registrovanih radnika	49

Struktura angažovanih u sivoj ekonomiji prema starosnim grupama	50
Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji prema obrazovanju	50
Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji po djelatnostima	50
Osnovne barijere za zapošljavanje	51
Osnovne barijere za zapošljavanje (analiza odgovora prema radnoj poziciji)	51
Promjene koje bi doprinijele nižoj nezaposlenosti	52
Promjene koje bi doprinijele nižoj nezaposlenosti (analiza odgovora prema radnoj poziciji)	52
Razlozi zbog kojih poslodavci ne registruju svoje zaposlene	52
Registrali koji bi naveli poslodavce da registruju radnike	53
Stopa participacije radne snage u Crnoj Gori (2007.godina)	54
Odnos zaposleni/populacija	55
Status zaposlene osobe na glavnom poslu u Crnoj Gori	55
Zaposlenost po sektorima u Crnoj Gori (2007)	55
Pokazatelji nezaposlenosti	56
Pokazatelji nezaposlenosti među mladim ljudima	57
Dugoročna nezaposlenost u Crnoj Gori 2007. godina	57
Struktura nezaposlenih prema nivou obrazovanja u Crnoj Gori (2007. godina)	58
Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada	58
Stopa neaktivnosti u Crnoj Gori (2007.godina)	59
Struktura radne snage po nivou obrazovanja i polu u Crnoj Gori (2007. godina)	59
Lančani indeksi nominalnih i realnih zarada u Crnoj Gori	60
Prosječne plate po zanimanjima u junu 2007. godine	60
Proječan trošak kompenzacija po satu po djelatnostima u Crnoj Gori(prosjek januar-jun 2007.)	61

Spisak grafikona

Aktivno i neaktivno stanovništvo starosti od 15 do 65 godina	18
Stopa aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina po regionima	19
Stopa aktivnosti stanovništva starijeg od 15 godina po regionima	19
Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti po polu	20
Stope aktivnosti stanovništva starijeg od 15 godina starosti po polu	20
Struktura zaposlenih po polu	22
Stope zaposlenosti po regionima	23
Stopa zaposlenosti mladih, odraslih i starijih osoba	24
Stopa zaposlenosti po polu	24
Struktura zaposlenosti prema tri osnovna sektora	25
Struktura zaposlenosti prema vrsti zaposlenja	26
Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada	27
Struktura zaposlenih prema tome da li imaju drugi posao	28
Struktura drugog posla prema vrsti	28
Struktura zaposlenih prema formalnom radnom vremenu	29
Struktura zaposlenih po tome da li su radili uobičajeni broj radnih sati tokom referentne sedmice	30
Struktura zaposlenih prema odstupanju broja radnih sati tokom referentne sedmice od uobičajenog broja radnih sati	30
Struktura nezaposlenih po polu	32
Oblast obrazovanja nezaposlenih visokoškolaca	33
Oblast obrazovanja nezaposlenih osoba sa srednjim stručnim obrazovanjem	33
Stope nezaposlenosti po regionima (15-65 godina)	34
Stopa nezaposlenosti mladih, odraslih i starijih osoba	35
Stopa nezaposlenosti mladih i odraslih osoba po regionima	35
Stopa nezaposlenosti po polu	35
Struktura nezaposlenih po prethodnom radnom iskustvu	36
Dužina čekanja na zaposlenje po regionima (u godinama)	37
Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na posao	38
Obrazovna struktura dugoročno nezaposlenih i prosječno čekanje na zaposlenje po nivou obrazovanja	39
Struktura neaktivne populacije prema polu	41
Da li želite da radite?	43
Da li ste odbili posao?	44
Da li ste nekada radili za platu ili za naknadu	45
Struktura zaposlenih po angažmanu u sivoj ili registrovanoj ekonomiji	47
Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji prema radnoj poziciji	47
Učešće zaposlenih sa djelimično registrovanom platom u ukupnom broju zaposlenih	48
Struktura zaposlenih sa djelimično registrovanom platom po regionima	48
Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji po polu	49
Prosječni godišnji rast produktivnosti i zarada bez poreza i doprinosa u periodu od 2001-2005. godine	61

O istraživanju

Istraživanje je obuhvatilo 1550 domaćinstava, odnosno 4711 pojedinaca starijih od 15 godina u svim crnogorskim opštinama. Korišten je dvoetafni uzorak koji je za potrebe istraživanja stratifikovan na tri teritorijalne cjeline (jug, sjever, centar). Istraživanje je sprovedeno u periodu od 2. do 8. jula, 2007. godine. Referentna sedmica, odnosno sedmica u kojoj je snimana aktivnost stanovništva, je sedmica od 25. juna do 1. jula.

Upitnik, na osnovu kojeg je sprovedeno istraživanje, sadržao je ukupno 113 pitanja, koja su se odnosila na aktivnosti pojedinaca u toku referentne sedmice, status u radnoj snazi, mišljenje o barijerama za zapošljavanje, kao i poseban set pitanja koji se odnosio na sivu ekonomiju. Metodološke osnove korištene prilikom dizajniranja upitnika i samog istraživanja su definisani standardi i konvencije Međunarodne organizacije rada (strana 9).

Osnovni rezultati istraživanja

Procijenjeni broj stanovnika u Crnoj Gori je 627.078 od čega je 422.509 stanovnika od 15 do 65 godina starosti, odnosno radno sposobnih. Osnovni rezultati istraživanja koji su prikazani u nastavku odnose se upravo na radno sposobnu populaciju. Takodje napominjemo da se podaci odnose na jun mjesec 2007 godine.

- Stopa aktivnosti (zaposleni+nezaposleni/radno sposobni) iznosi 59,20%;
- Ukupan broj zaposlenih je 218.609 ili 87,4% od ukupnog aktivnog stanovništva;
- Ukupan broj nezaposlenih je 31.516 ili 12,6% od ukupno aktivnog stanovništva (stopa nezaposlenosti);
- Neaktivno stanovništvo broji 172.384 ili 40,80% od radno sposobnog kontigenta,
- Stopa zaposlenosti iznosi 51,70%;
- Najveći broj zaposlenih je zaposlen u sektoru usluga (76,50% od ukupnog broja zaposlenih);
- Privatni sektor je najveći generator zaposlenosti (61,6% od ukupnog broja zaposlenih je angažovano u privatnom sektoru);
- Svega 6,0% zaposlenih pored osnovnog ima i drugi posao;
- Prosječno radno iskustvo zaposlenih osoba iznosi 14,9 godina;
- Zaposleni rade u prosjeku 2200 sati godišnje;
- Stopa nezaposlenosti je najniža u južnom regionu (5,8%), a najveća u sjevernom (17,8%);
- Obim dugoročne nezaposlenosti iznosi 55,7%;
- Skoro polovina nezaposlenih je spremna da radi kao neregistrovani radnik (48,9%);
- Ukupno 22,6% zaposlenih je angažovano u sektoru sive ekonomije (rade u neregistrovanim preduzećima ili rade kao neregistrovani radnici u registrovanim preduzećima);
- Od ukupnog broja registrovanih zaposlenih 17,5% ima djelimično registrovanu platu;
- Osnovne barijere za zapošljavanje prema mišljenima ispitanika su loša ekonomska situacija, niske plate i loše radno zakonodavstvo;
- Promjene koje bi imale najveći uticaj na povećanje zaposlenosti su bolja ekonomska situacija, smanjenje poreza i doprinosa i unapredjenje radnih propisa.

I Istraživanje radne snage

1.1.Osnovni statistički koncepti i definicije

Projekat se bazira na konceptima koje je definisala Međunarodna organizacija rada u "Rezoluciji o statistici ekonomski aktivnog stanovništva, zaposlenosti, nezaposlenosti i nedovoljne zaposlenosti"¹. Primjena ovih međunarodno prihvaćenih koncepata omogućava međunarodnu kompatibilnost i uporedivost podataka koji će biti dobijeni projektom.

1.1.1. EKONOMSKI AKTIVNO STANOVNIŠTVO

Ekonomski aktivno stanovništvo obuhvata sve osobe oba pola, koje obezbjeđuju ponudu rada za proizvodnju roba i usluga, kao što je definisano u Sistemu nacionalnih računa (SNA, 1993), tokom specifičnog referentnog vremenskog perioda.

Znači, osobe se smatraju ekonomski aktivnim ako i samo ako doprinose ili su raspoložive da doprinose proizvodnji roba i usluga, koje su u okviru dometa proizvodnje po SNA.

Starosna granica ekonomski aktivnog stanovništva

Starosna granica za definisanje ekonomski aktivnog stanovništva (EAS) zasniva se na intenzitetu uključenosti određenih starosnih grupa u ekonomskim aktivnostima.

Minimalna starosna granica. Minimalna starosna granica u mnogim zemljama je određena zakonski obaveznim školovanjem, tj. do koje godine starosti su djeca obavezna da pohađaju školu. *U Crnoj Gori sva djeca su obavezna da pohađaju osnovnu školu do navršene 15-te godine starosti, tako da je minimalna starosna granica aktivnog stanovništva u Crnoj Gori 15 godina starosti.*

Maksimalna starosna granica. Iako ne postoje međunarodna uputstva u određivanju maksimalne starosne granice, neke zemlje određuju gornje starosne granice ekonomski aktivnog stanovništva. *U Crnoj Gori gornja granica ekonomski aktivnog stanovništva definisana starosnom granicom za odlazak u starosnu penziju, tj. 65 godina starosti.*

1.1.2. TRENUTNO AKTIVNO STANOVNIŠTVO

Trenutno aktivno stanovništvo, ili radna snaga, uključuje sve osobe starosti iznad definisane minimalne granice (15 godina), koje su tokom definisanog kratkog vremenskog perioda, referentne jedne sedmice, ispunjavale uslove za klasifikaciju među zaposlene ili nezaposlene osobe.

Trenutno aktivno stanovništvo je najšire korišćena mjera ekonomski aktivnog stanovništva. Budući da se odnosi na kratak referentni period, koristi se za mjerenje postojeće situacije na tržištu rada (zaposlenost, nezaposlenost). Mjerenje trenutno aktivnog stanovništva je bazirano na okviru radne snage.

Okvir radne snage

Okvir radne snage u stvari klasifikuje pojedince prema njihovim aktivnostima tokom definisanog kratkog referentnog perioda, korišćenjem pravila prioriteta. Na osnovu okvira radne snage stanovništvo se grupiše u tri iscrpne grupe koje se međusobno isljučuju:

- Zaposleni
- Nezaposleni
- Van radne snage (ili nijesu trenutno aktivni)

¹ <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/res/ecacpop.htm>

Prve dvije kategorije predstavljaju trenutno aktivno stanovništvo (radnu snagu).

Pravila prioriteta

Da bi se obezbijedilo da se jedna osoba klasifikuje u jednu (i samo jednu) od tri osnovne kategorije okvira, usvojen je sledeći set pravila prioriteta:

- Prvi korak je da se među osobama iznad određenih godina starosti (tj. osobama koje su starije od definisane minimalne granice) identifikuju osobe koje su u definisanom kratkom periodu radile ili su privremeno bile odsutne sa posla (kategorija zaposleni)
- Sledeći korak je da se među preostalim osobama definišu osobe koje traže posao i raspoložive su za rad (kategorija nezaposleni)
- Treću kategoriju (osobe koje nijesu u radnoj snazi ili nijesu trenutno aktivne) predstavljaju sve preostale osobe. Osobe koje su ispod određene starosne granice se dodaju grupi onih koji nijesu trenutno aktivni.

Po ovim pravilima prioritet je dat zaposlenosti nad nezaposlenosti, bez obzira na vrijeme koje je posvećeno ovoj aktivnosti tokom referentnog perioda, koji u ekstremnim slučajevima može biti jedan sat. Takođe, nezaposlenost ima prioritet nad neaktivnošću, i vezuje se za potpuno odsustvo rada.

Princip aktivnosti

Okvir radne snage karakteriše i to da se status osobe definiše na osnovu toga šta je ta osoba stvarno radila tokom referentnog perioda. Cilj ovog principa aktivnosti jeste objektivizacija mjerenja radne snage. Tako, samo osobe koje su radile ili su aktivno tražile posao su uključene u radnu snagu.

1.1.3. STATISTIKA ZAPOSLENOSTI

Međunarodna definicija zaposlenosti, definisana prema okviru radne snage u odnosu na kratki referentni period razlikuje:

- Plaćeno zaposlenje (uključujući pripravnike i članove oružanih snaga)
- Samozaposlenje (uključujući članove kooperativa proizvođača, neplaćene porodične radnike i osobe uključene u netržišnu proizvodnju)

Kao "zaposlene" se smatraju sve osobe iznad određenih godina starosti (15 godina) koje su tokom specifičnog kratkog perioda, jedne sedmice, bile u jednoj od sledećih kategorija:

(a) "plaćeno zaposlenje":

(a1) "na poslu": osobe koje su tokom referentnog perioda obavljale neki posao za platu ili nadoknadu, u novcu ili u stvarima;

(a2) "zaposleni, ali odsutni sa posla": osobe koje, budući da su već radile na svom poslu, ali su privremeno odsutne tokom referentnog perioda a formalno su vezane za posao.

(b) "samozaposleni":

(b1) "na poslu": osobe koje su tokom referentnog perioda obavljale neki posao² za dobit ili za porodicu, u novcu ili u stvarima;

(b2) "odsutni sa posla ali imaju preduzeće": osobe koje imaju svoje preduzeće, koje može biti privredno društvo, poljoprivredno gazdinstvo ili zanatska radnja, koje su privremeno odsutne sa posla tokom referentnog perioda iz bilo kog razloga."

² "Neki posao" izraz može biti protumačen kao rad od najmanje jednog sata

Privremeno odsustvo sa posla

Postoje osobe koje su privremeno odsutne sa posla zbog razloga kao što je bolest ili povreda, odmor ili praznik, štrajk, porodiljsko odsustvo, privremeno smanjenje ekonomske aktivnosti, nedostatak sirovina, i sl. Uopšte privremeno odsustvo sa posla se odnosi na situaciju u kojoj period rada je prekinut periodom odsustva. Tako,

... osobe se smatraju privremeno odsutnim sa posla (i zato zaposlenim) ako su već obavljale sadašnju aktivnost i očekuje se njihov povratak na posao nakon perioda odsustva.

Međunarodna definicija zaposlenosti definiše određene kriterijume za ocjenu privremenog odsustva sa posla zaposlenih i samozaposlenih osoba.

U slučaju **plaćenog zaposlenja** kriterijum se zasniva na pojmu "formalne vezanosti za posao", koja se određuje u skladu sa nacionalnom praksom na osnovu:

- Kontinuiranog primanja zarade ili plate
- Garancija za povratak na posao nakon kraja odsustva ili dogovoreni datum povratka
- Proteklo vrijeme odsustva sa posla, koje može biti vrijeme tokom koga zaposleni mogu dobijati nadoknade bez obaveze da prihvate drugi posao.

Kriterijum o privremenom odsustvu **samozaposlenih osoba**, tj. da li se ili ne samozaposlena osoba smatra odsutnom sa posla (i samim tim zaposlenom), bi trebalo zasnovati na osnovu kontinuiranog postojanja preduzeća tokom odsustva operatora.

Tretman u zaposlenju određenih grupa radnika

Uputstva MOR-a eksplicitno navode da bi se neke grupe radnika trebale smatrati zaposlenim: doprinoseći članovi domaćinstava, osobe uključene u proizvodnju roba i nekih usluga za sopstvenu i potrošnju domaćinstva, plaćeni pripravnici, studenti koji rade i članovi oružanih snaga.

Doprinoseći članovi domaćinstava su osobe koje su angažovane bez nadoknade u ekonomskim aktivnostima koje organizuju osobe koje žive u istom domaćinstvu. Neplaćeni porodični radnici bi trebali biti smatrani zaposlenim bez obzira na broj časova rada u referentnom periodu.

Osobe angažovane u netržišnoj proizvodnji su druga kategorija neplaćenih radnika koja se uključuje u zaposlene osobe. To su osobe uključene u proizvodnju nekih usluga i roba za sopstvenu i potrošnju domaćinstva, koje spadaju u domen proizvodnje po SNA. Ove osobe se smatraju samozaposlenim ako je njihov doprinos u ukupnoj potrošnji domaćinstava je značajan.

Pripravnici (učenici, početnici) su oni koji rade u preduzeću koje vodi povezana osoba (živi u istom domaćinstvu), koji kad prime platu u novcu ili u naturi bi trebali biti smatrani kao zaposleni sa plaćenim zaposlenjem.

Osobe na obuci – njihov statistički tretman bi trebao biti zasnovan na osnovu odgovarajuće šeme. U principu, osobe na obuci se smatraju zaposlenim ako se njihova aktivnost može smatrati radom i imaju formalnu vezu sa zaposlenjem.

Studenti, domaćice i drugi uglavnom angažovani u ne-ekonomskim aktivnostima tokom referentnog perioda, koji su u isto vrijeme u kategorijama "plaćeni zaposleni" ili "samozaposleni", bi trebali biti smatrani zaposlenim.

Pripadnici oružanih snaga bi trebali biti uključeni u kategoriju "plaćeni zaposleni". Vojska bi trebalo da uključi i stalne i privremene (na odsluženju vojnog roka) pripadnike kao što je navedeno u reviziji Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja (ISCO). Osobe koje pružaju civilne usluge kao alternativne obaveznom služenju vojnog roka bi takođe trebale biti smatrane zaposlenim.

1.1.4. STATISTIKA NEZAPOSLENOSTI

Međunarodna standardna definicija nezaposlenosti

U "**nezaposlene**" se ubrajaju sve osobe iznad određene starosti (15 godina) koje su tokom referentnog perioda bile:

- (a) "**bez posla**", tj. nijesu imale plaćeno zaposlenje ili bile samozaposlene;
- (b) "**trenutno su raspoložive za rad**", bile su raspoložive za plaćeno zaposlenje ili samozaposlenje tokom referentnog perioda; i
- (c) "**traže posao**", tj. preduzele su konkretne poteze, u definisanom referentnom periodu, traženje plaćenog zaposlenja ili samozaposlenja.

Ova međunarodna definicija ne uključuje bilo kakve institucionalne ili zakonske obaveze, kao što je primanje benefita za nezaposlene, registraciju u birou za nezaposlene. Odnosi se isključivo na aktivnosti osobe tokom referentnog perioda.

U standardnoj definiciji nezaposlenosti kriterijum »bez posla« služi da se razgraniči zaposlenost i nezaposlenost i da se osigura da se zaposlenost i nezaposlenost međusobno isključuju.

Osobe su bez posla ako nijesu uopšte radile tokom referentnog perioda (čak ni jedan sat) ili nijesu bile odsutne sa posla.

Druga dva kriterijuma »raspoloživost« za rad i »traženje posla« služe da se razgraniče osobe koje nijesu zaposlene od ekonomski neaktivnih osoba. Prema preporukama MOR-a osobe bi trebale biti raspoložive za rad tokom referentnog perioda.

Raspoloživost znači da ako se nezaposlenoj osobi ponudi posao ona bi trebala biti sposobna i spremna da radi.

Cilj ovog kriterijuma je da se isključe osobe koje traže posao ali bi počele da rade kasnije (npr. studenti), tako da testira trenutnu spremnost za rad.

Izuzetak od pravila da sva tri uslova moraju biti zadovoljena istovremeno predstavljaju **buduće početnike**. Budući početnici su osobe koje su bez posla, a koje su dogovorile plaćeno zaposlenje ili planiraju da se angažuju kao samozaposleni u periodu nakon referentnog perioda. Ove osobe ako su raspoložive za posao bi trebale biti smatrane nezaposlenim iako ne traže posao.

Osoba traži posao ako je preduzela konkretne poteze u proteklom periodu sa ciljem pronalaženja posla.

Ovi konkretni potezi mogu uključivati prijavljivanje u javnu ili privatni agenciju za zapošljavanje, slanje prijave poslodavcima, posjećivanje gradilišta, farmi, fabrika, ili drugih sabirnih mjesta, davanje oglasa i odgovaranje na oglase iz novina; traženje pomoći prijatelja i rođaka, traženje zemljišta, zgrade, mašinerije ili opreme za otvaranje sopstvenog preduzeća, traženje finasijskih sredstava, prijavljivanje za dozvole i licence i sl.

1.1.5. STATISTIKA NEDOVOLJNE ZAPOSLENOSTI

Mjerenje nezaposlenosti nije dovoljno za prikazivanje nedostataka tržišta rada u nerazvijenim zemljama. Na primjer mnoge zemlje u razvoju nemaju razvijene programe pomoći nezaposlenim osobama, tako da osobe ne mogu da priušte sebi da budu bez posla pa često se angažuju u bilo kojoj aktivnosti da bi preživjele. Takođe, u zemljama u razvoju udio samozaposlenih je relativno visok, tako da se ove osobe angažuju u dodatnim aktivnostima u slučaju da u okviru osnovne aktivnosti imaju problema.

Osim navedenog, čest problem predstavlja i nedostatak odgovarajućeg zaposlenja u smislu zarade, nivoa vještina kao vremena angažovanja.

Mjerenje nedovoljne zaposlenosti se zasniva na pristupu ponude rada, tj. na osnovu trenutnih sposobnosti i želja radnika.

Radnici će biti klasifikovani kao nedovoljno zaposleni ako su voljni i sposobni da promijene svoju situaciju zaposlenosti sa ciljem da rade više sati, da koriste svoje vještine bolje, da povećaju prihod po satu, rade u pogonu gdje je veća produktivnost, i sl. bez obzira na trajanje ili produktivnost njihovog trenutnog zaposlenja.

Prema međunarodnim smjernicama postoje dvije mjere za opisivanje nedovoljne zaposlenosti:

- Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada
- Posebni tipovi neadekvatnih situacija zaposlenosti

Nedovoljno zaposlene u smislu časova rada su osobe koje su spremne da rade dodatne sate, raspoložive su za dodatni rad i rade manje od praga radnog vremena (npr. u Crnoj Gori rade manje od 8 sati dnevno).

Nedovolja zaposlenost koja se odnosi na časove rada se mjeri preko dva indikatora:

- Stopa nedovoljne zaposlenosti koja se odnosi na časove rada kao odnos između nedovoljno zaposlenih i ukupne populacije zaposlenih
- Stopa obima nedovoljne zaposlenosti koja se odnosi na časove rada – kao udio obima nedovoljne zaposlenosti u okviru "potencijalnog vremena za rad" zaposlene populacije.

Neadekvatne situacije zaposlenosti uključuju osobe koje su, tokom kratkog referentnog perioda, bile spremne da promijene njihovu trenutnu situaciju ili da promijene radne aktivnosti ili okruženje, iz bilo kog razloga. Neadekvatne situacije zaposlenosti mogu biti:

- Neadekvatna zaposlenost u pogledu vještina – osobe koje žele da potpunije koriste svoje vještine u odnosu na postojeću situaciju
- Neadekvatna zaposlenost u pogledu prihoda – osobe koje žele da promijene trenutno zaposlenje da bi povećale svoje prihode
- Neadekvatna zaposlenost u pogledu viška časova rada – osobe koje žele da rade manje uz odgovarajuće smanjenje prihoda.

1.2. Plan i izbor uzorka

Osnovni skup za odabir uzorka čine sva lica stara 15 i više godina. (Stalni stanovnici, raseljena lica sa Kosova i Metohije i strani državljani koji u zemlji rade ili borave 1 godinu ili više.)

Tip uzorka – Dvoetajni stratifikovani uzorak domaćinstava. Jedinice prve etape su popisni krugovi, a jedinice druge etape su domaćinstva.

Stratifikacija – Popisni krugovi, kao primarne jedinice su stratifikovane prema:

- tipu naselja: (grad, ostalo)
- teritoriji: Podgorica, sjeverni region (obuhvata opštine: Andrijevica, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Pljevlja, Plav, Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Šavnik i Plužine), srednji region (obuhvata opštine: Nikšić, Danilovgrad i Cetinje) i južni region (obuhvata opštine: Bar, Ulcinj, Budva, Tivat, Kotor i Herceg Novi).

Okvir za izbor uzorka – za prvu etapu, okvir za izbor uzorka je spisak popisnih krugova sa 20 i više domaćinstava, a za drugu etapu spiskovi domaćinstava za izabrane popisne krugove.

Veličina uzorka – U uzorak su odabrana 222 popisna kruga, i iz svakog popisnog kruga izabrano je po 7 domaćinstava, odnosno 1554 domaćinstava.

Da bi se obezbjedila što bolja realizacija uzorka predviđena je zamjena domaćinstava iz rezerve od 7 domaćinstava po popisnom krugu.

Alokacija uzorka – alokacija je uradjena prema teritoriji i tipu naselja i to proporcionalno broju domaćinstava.

ALOKACIJA UZORKA

	BROJ POPISNIH KRUGOVA			BROJ DOMAĆINSTAVA		
	UKUPNO	GRAD	OSTALO	UKUPNO	GRAD	OSTALO
CRNA GORA	222	140	82	1554	980	574
PODGORICA	58	50	8	406	350	56
SREDNJI REGION	36	27	9	252	189	63
SEVERNI REGION	73	29	44	511	203	308
JUŽNI REGION	55	34	21	385	238	147

Izbor uzorka – Jedinice izbora prve etape (popisni krugovi) izabrani se proporcionalno broju domaćinstava, a jedinice druge etape (domaćinstva) su izabrani prostim slučajnim uzorkom sa jednakim verovatnoćama.

Način izbora jedinica prve etape (izbor PK)

U prvoj etapi bira se uzorak popisnih krugova, u okviru svakog stratuma (teritorija X tip naselja) sistematski, sa verovatnoćom proporcionalnom veličini (*PPS*) iz spiska popisnih krugova. Mera veličine za svaki PK je broj domaćinstava. Okvir za izbor popisnih krugova je sortiran prema rednom broju popisnog kruga u okviru opštine za svaki stratum. Uz sistematski izbor, ovo sortiranje popisnih krugova će obezbediti visok nivo implicitne geografske stratifikacije i osiguraće efektivnu distribuciju uzorka. U okviru svakog stratuma izbor popisnih krugova se vrši na sledeći način:

- (1) Kumuliraju se mere veličine (broj domaćinstava) kroz sortiranu listu popisnih krugova u stratumu. Konačna kumulativna mera veličine (M_h) biće ukupan broj domaćinstava u stratumu iz okvira.
- (2) Da bi se dobio interval za izbor uzorka u stratumu h (I_h), podeliti M_h sa ukupnim brojem popisnih krugova koji se biraju u stratumu h (n_h) datim u Tabeli 1: $I_h = M_h/n_h$.
- (3) Izabrati slučajno neki broj (R_h) između 1 i I_h . Time će se identifikovati prvi PK za selekciju, na osnovu njegove kumulativne mere veličine. Zatim se proizvod intervala i rednog broja dodaju ovoj početnoj vrednosti da bi se identifikovali preostali PK u tom stratumu. Uzorak popisnih krugova u stratumu h će se identifikovati sledećim brojevima selekcije:

$$S_{hi} = R_h + [I_h \times (i - 1)], \text{ zaokruženo,}$$

gde je $i = 1, 2, \dots, n_h$

i- selektovani PK je onaj sa kumulativnom merom veličine, koja je najbliža S_{hi} ali nije manja od S_{hi} .

Excel fajl se može koristiti za izbor uzorak popisnih krugova prateći prethoni postupak, na osnovu alokacije uzorka PK specificiranih u Tabeli 1.

Način izbora jedinica druge etape (izbor domaćinstava)

Sistematski uzorak od 14 domaćinstava može da se izabere iz spiska domaćinstava za svaki PK uzorka na sledeći način:

- (1) Sva domaćinstava u svakom PK uzorka treba da dobiju serijski broj od 1 do M'_{hi} , ukupan broj domaćinstava u popisnom krugu.
- (2) Da bi se dobio interval (I_{hi}) za izbor uzorka u okviru PK, treba podeliti M'_{hi} sa 14, a zadržati dva decimalna mesta.
- (3) Izabrati slučajni broj (R_{hi}) sa dva decimalna mesta, između 0.01 and I_{hi} . Tako će se odrediti prvo domaćinstavo. Ostala domaćinstava će se izabrati dodavanjem proizvoda intervala i rednog broja na R_{hi} . Domaćinstva u okviru PK se identifikuju sledećim brojevima:

$$S_{hij} = R_{hi} + [I_{hi} \times (j - 1)], \text{ zaokruženo,}$$

gde je $j = 1, 2, 3, \dots, 14$

j- izabrano domaćinstvo je ono koje ima serijski broj jednak S_{hij} .

1.3. Upitnik

ISSP tim je u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje dizajnirao upitnik uzimajući u obzir:

- Potrebe istraživanja,
- Definisane međunarodne koncepte i standarde u statistici tržišta rada (prethodno navedene),
- Istraživanja radne snage zemalja članica EU,
- Preporuke MOR-a o načinu obuhvata sive ekonomije u istraživanju.

Upitnik sadrži ukupno 113 pitanja i uključuje slijedeća poglavlja:

1. Demografske karakteristike ispitanika (6 pitanja)
2. Zaposleni glavni posao (34 pitanja),
3. Dodatni posao (11 pitanja),
4. Nezaposleni (25 pitanja),
5. Pitanja za zaposlene koji se odnose na sivu ekonomiju (12 pitanja),
6. Pitanja za vlasnike/suvlasnike biznisa koje se odnose na sivu ekonomiju (8 pitanja),
7. Pitanja o barijerama za zapošljavanje i sivoj ekonomiji (5 pitanja),
8. Dohodak (12 pitanja).

Nakon dizajniranja upitnika sprovedeno je test istraživanje među 15 domaćinstava. Odabrana domaćinstva su omogućila testiranje upitnika na primjeru zaposlenog u firmi, samozaposlenog, poljoprivrednika, vlasnika biznisa, nezaposlenog lica, i lica sa više poslova.

1.4. Terensko istraživanje

Prije sprovođenja terenskog istraživanja, shodno praksi koju ima ISSP, izvršena je obuka anketara.

Održane su ukupno 3 obuke za anketare. Na sastancima je detaljno prezentiran upitnik i način njegovog popunjavanja. Anketarima su dodjeljeni popisni krugovi za anketiranje, upitnici i uputstvo za popunjavanje anketa.

- Utorak 26. juna u Podgorici održana obuka anketara za Centralni region (Podgorica, Nikšić, Danilovgrad, Cetinje)
- Srijeda 27. jun u Kotoru u prostorijama MBA održana obuka za anketare za južni region
- Četvrtak 28. jun održane obuke u Bijelom Polju i Beranama za anketare iz sjevernog regona

Svaki anketar je dobio i dodatan broj domaćinstava koje treba anketirati, kako bi se obezbjedio dovoljan broj adekvatno popunjenih upitnika i u potpunosti ispoštovao definisani uzorak.

Istraživanje na terenu je sprovedeno u periodu od 2. do 8. jula, 2007. godine. Referentna sedmica, odnosno sedmica u kojoj se snima aktivnost stanovništva, je sedmica od 25. juna do 1. jula. Sedmica od 9. do 16. jula je sedmica u kojoj su popunjeni upitnici dostavljeni ISSP-u i u okviru koje je vršena provjera upitika.

Takodje, shodno ISSP praksi, svaki peti upitnik je provjeren od strane ISSP superviozora telefonskim putem. Cilj telefonske provjere jeste da se utvrdi da li je anketar bio u odredjenom domaćinstvu i da li je anketirao članove domaćinstva (telefonom se ponovo postavljaju ključna pitanja iz upitnika: broj članova domaćinstva, broj članova strajjih od 15 godina i status svakog člana starijeg od 15 godina).

Sprovedenim provjerama i kontrolama utvrđeno ja da svega 0,15% ukupnog broja prikupljenih upitnika ne zadovoljava potrebne stnadarde. Ovi upitnici nijesu unešeni u bazu podataka i nijesu bili uključeni u dalju obradu.

1.5. Unos i obrada podataka

Unos podataka sa potrebnim logičkim kontrolama i obrada podataka uradjena je u SPSS programu. SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) je softverski sistem za upravljanje podacima i njihovu analizu. SPSS može biti upotrijebljen za statističke analize sa jednom ili više varijabli i posjeduje mogućnost za sortiranje i spajanje fajlova i obradu podataka.

II Aktivnost stanovništva u Crnoj Gori³

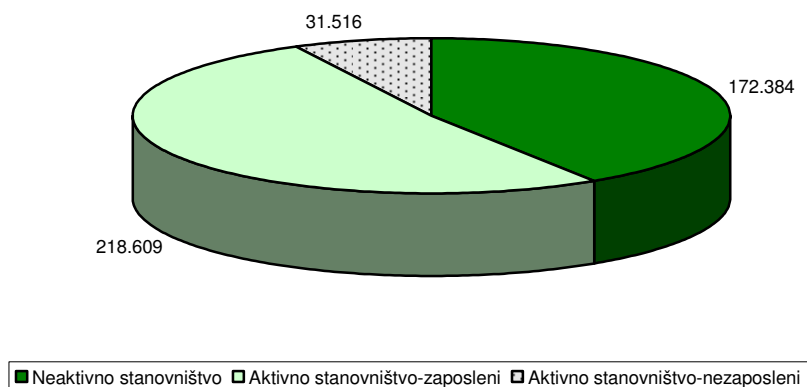
Istraživanje pokazuje da je od ukupno 627.078 građana Crne Gore, njih 422.509 starosti od 15 do 65 godina. Od ovog stanovništva 250.125 ili 59.20% je aktivno, odnosno ili radi ili traži posao.

Ukupno, aktivno i neaktivno stanovništvo u Crnoj Gori

Ukupno stanovništvo	627.078
Stanovništvo mlađe od 15 godina	128.551
Stanovništvo starije od 65 godina	76.018
Stanovništvo starije od 15 godina	498.527
Stanovništvo od 15 do 65	422.509
Aktivno stanovništvo (15-65)	250.125
Broj zaposlenih osoba (15-65)	218.609
Broj nezaposlenih osoba	31.516

Od ukupnog aktivnog stanovništva starosti od 15 do 65 godina, 218.609 (87,4%) je zaposleno dok je 31.516 (12,6%) nezaposleno. Ostalih 172.384 pojedinaca starosti od 15 do 65 godina su neaktivni, odnosno niti rade niti traže posao.

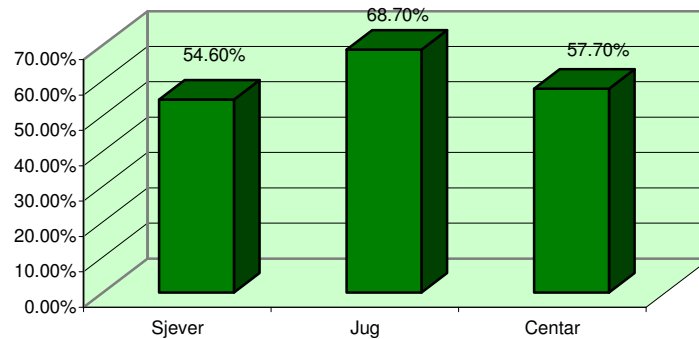
Aktivno i neaktivno stanovništvo starosti od 15 do 65 godina

Podaci pokazuju da je stopa aktivnosti stanovništva starosti od 15 do 65 godina najveća u južnom regionu, i iznosi 68,70%. Stopa aktivnosti u sjevernog regionu iznosi 54,60%, a u centralnom regionu 57,70%.

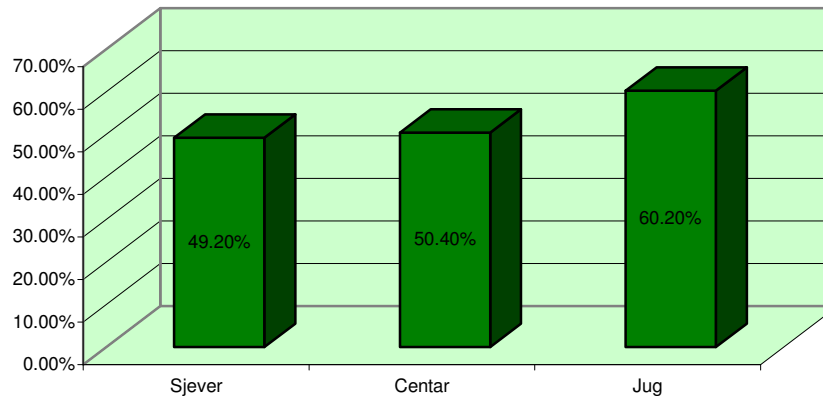
³ Aktivnost stanovništva se prema međunarodnoj praksi (EUROSTAT) posmatra u okviru populacije od 15 do 65 godina starosti. U ovim djelu izvještaja predstavljani su podaci o aktivnosti kako stanovništva od 15 do 65 godina, tako i populacije starije od 15 godina.

Stopa aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina po regionima

Ukoliko analiziramo stanovništvo starije od 15 godina, stopa aktivnosti na nivou Crne Gore iznosi 52,50%. Ista stopa za sjeverni region iznosi 49,20%, za centralni 50,40% i za južni region 60,20%.

Stopa aktivnosti stanovništva starijeg od 15 godina po regionima

Kao što se može zaključiti, ukoliko posmatramo stope aktivnosti stanovništva iznad 15 godina starosti regionalne razlike su manje nego kada je riječ o stanovništvu starosti od 15 do 65 godina. Ipak u oba slučaja stopa aktivnosti je najveća u južnom a najmanja u sjevernom regionu.

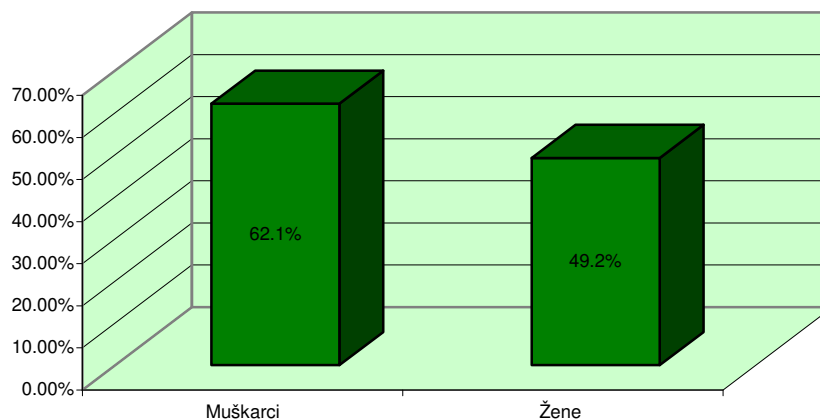
Ukoliko analiziramo stope aktivnosti stanovništva po opštinama, najveća je zabilježena u Herceg Novom (80,00%), a najniža u Šavniku (43,00%). U Podgorici stopa aktivnosti iznosi 62,30%, Nikšiću (48,10%), Baru (61,80%) i Bijelom Polju (52,80%).

Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti po opštinama

Bar	61,80%	Kotor	66,10%	Tivat	58,00%
Bijelo Polje	52,80%	Mojkovac	55,20%	Podgorica	62,30%
Budva	78,20%	Nikšić	48,10%	Ulcinj	60,00%
Danilovgrad	53,00%	Plav	48,30%	Herceg Novi	80,00%
Žabljak	57,20%	Plužine	66,50%	Cetinje	57,10%
Berane	54,90%	Pljevlja	51,70%	Šavnik	43,00%
Kolašin	59,00%	Rožaje	59,90%	Andrijevisa	69,30%

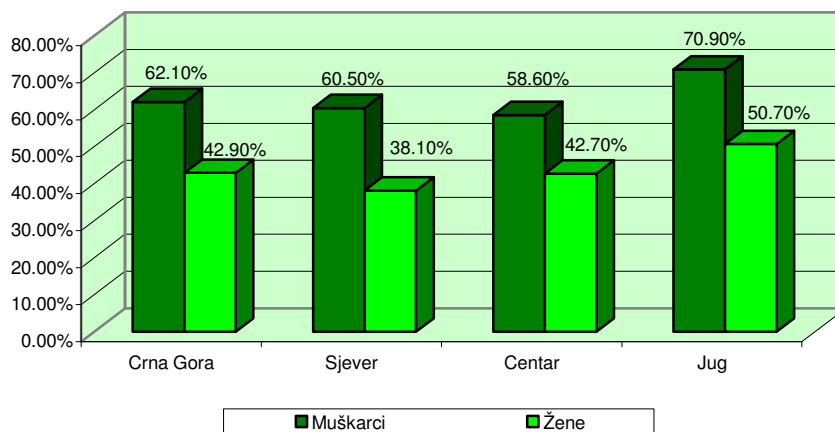
Stopa aktivnosti prema polu ukazuje na značajne razlike. Stopa aktivnosti kod žena iznosi 49,20% dok je stopa aktivnosti kod muškaraca 69,00%. Ovaj podatak ukazuje na to da veliki broj žena niti radi niti traži posao (preko 50%).

Stopa aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti po polu

Analiza stope aktivnosti populacije iznad 15 godina starosti pokazuje da je stopa aktivnosti na nivou Crne Gore za muškarce 62,10%, a za žene 42,90%. Stopa aktivnosti žena u južnom regionu iznosi 50,70%, u sjevernom 38,10% i u centralnom 42,70%.

Stopa aktivnosti stanovništva starijeg od 15 godina po polu

Istraživanje je pokazalo da je najniža stopa aktivnosti populacije od 15 do 19 godina starosti (13,64%) i populacije od 60 do 64 godina (27,47%). Najveća stopa aktivnosti zabilježena je u okviru starosne grupe od 35 do 39 godina i iznosi 77,47%.

Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti prema starosnim grupama

od 15 do 19	13,64%	od 40 do 44	74,40%
od 20 do 24	49,34%	od 45 do 49	69,83%
od 25 do 29	70,96%	od 50 do 54	66,41%
od 30 do 34	76,71%	od 55 do 59	56,18%
od 35 do 39	77,47%	od 60 do 64	27,47%

Stopa aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina iznosi 100% kod pojedinaca koje imaju završen doktorat. Stopa aktivnosti je visoka i kod onih osoba koje imaju postdiplomsko obrazovanje. Stope aktivnosti visoke su i kod one populacije koja ima više obrazovanje (74,66%) kao i kod onih koji imaju fakultetsko obrazovanje (79,44%).

Sa druge strane stopa aktivnosti je veoma niska kod osoba bez škole (8,51%) kao i kod onih koji imaju nepotpunu osnovnu školu (12,30%). Stopa aktivnosti onih koji imaju završenu osnovnu školu nešto je veća i iznosi 29,74%.

Stope aktivnosti stanovništva od 15 do 65 godina starosti prema stepenu obrazovanja

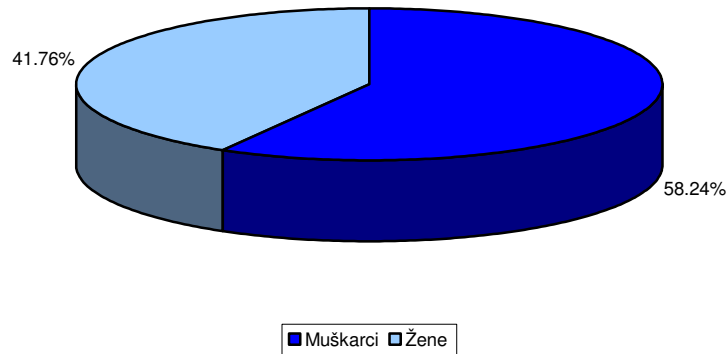
Bez škole	8,51%
Nepotpuna osnovna škola	12,30%
Osnovna škola	29,74%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	44,78%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	59,65%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	66,22%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	61,96%
Više obrazovanje	74,66%
Fakultetsko obrazovanje	79,44%
Postdiplomske studije	94,74%
Doktorat	100,00%

III Zaposlenost⁴

3.1. Osnovne karakteristike zaposlenih osoba

Analiza strukture zaposlenih osoba u Crnoj Gori pokazuje da su od ukupnog broja zaposlenih 58,24% muškarci a 41,76% žene.

Struktura zaposlenih po polu

Od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori, njih 13,97% je starosti od 50 do 54 godine, 13,25% starosti od 30 do 34 godine i 13,20% starosti od 25 do 29 godina. Starosne grupe koje najmanje učestvuju u strukturi zaposlenih su od 15 do 19 godina starosti (1,78%), i od 60 do 64 (3,08%). Sličan nivou učešća u ukupnoj zaposlenosti imaju starosne grupe od 20 do 24 godine (9,63%) i starosna grupa od 55 do 59 godina (9,59%).

Istraživanje pokazuje da prosječna starost zaposlenih osoba iznosi 39,4 godine.

Struktura zaposlenih prema starosnim grupama

od 15 do 19	1,78%
od 20 do 24	9,63%
od 25 do 29	13,20%
od 30 do 34	13,25%
od 35 do 39	12,28%
od 40 do 44	11,61%
od 45 do 49	11,61%
od 50 do 54	13,97%
od 55 do 59	9,59%
od 60 do 64	3,08%

U ukupnoj zaposlenosti najviše učestvuju pojedinci koji imaju završeno srednje stručno obrazovanje u trajanju od 4 godine, 42,77%. Značajno je i učešće populacije koja ima završeno srednje stručno obrazovanje u trajanju od 3 godine, 20,31%.

Učešće populacije koja je bez škola iznosi 0,39% dok je učešće onih koji imaju nepotpunu osnovnu školu 0,73%. Nešto veće je učešće onih koji imaju završene posdiplomske studije-0,83%. Najmanje u ukupnoj zaposlenosti učestvuju pojedinci koji imaju završen doktorat-0,24%.

⁴ Svi podaci navedeni u ovom dijelu se odnose na stanovništvo starosti između 15 i 65 godina

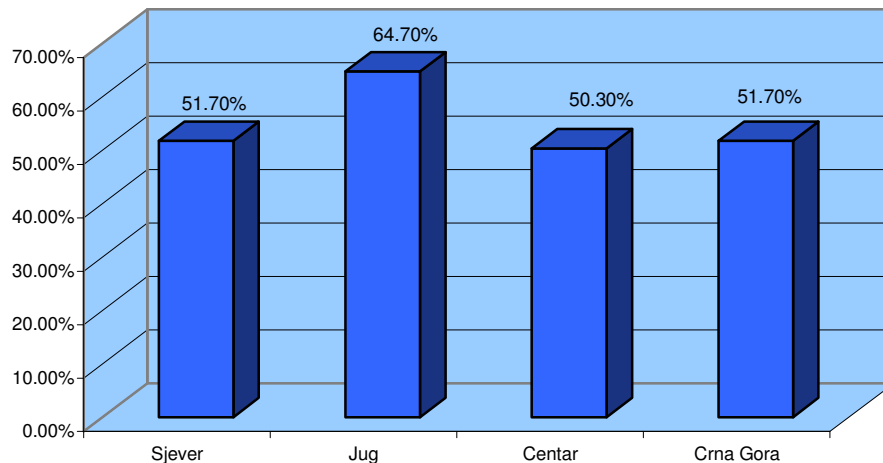
Struktura zaposlenih prema obrazovanju

Bez škole	0,39%
Nepotpuna osnovna škola	0,73%
Osnovna škola	6,72%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	1,32%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	20,31%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	42,77%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	2,48%
Više obrazovanje	9,74%
Fakultetsko obrazovanje	14,47%
Postdiplomske studije	0,83%
Doktorat	0,24%

3.2. Stopa zaposlenosti

Prema rezultatima istraživanja stopa zaposlenosti u Crnoj Gori iznosi 51,70%. Posmatrano po regionima stopa se kreće od 50,30%, koliko iznosi u centralnom regionu, do 64,70% koliko iznosi u južnom regionu. Stopa zaposlenosti u sjevernom regionu iznosi 51,70%.

Stope zaposlenosti po regionima

Stopa zaposlenosti u najvećoj opštini, Podgorici, iznosi 55,80%. Stopa zaposlenosti u najvećoj opštini u primorskom regionu, Baru iznosi 59,10%, dok je u najvećoj opštini na sjeveru, Bijelom Polju, stopa na nivou od 41,90%. Najveća stopa zaposlenosti zabilježena je u Herceg Novom i ona iznosi 78,40%. U oštini Budva, stopa zaposlenosti je takodje veoma velika, 75,90%. Najniža stopa zaposlenosti zabilježana je u Šavniku (35,00%), Beranama (38,60%) i Nikšiću (39,60%).

Stopa zaposlenosti po opštinama

Bar	59,10%	Kotor	57,60%	Tivat	48,50%
Bijelo Polje	41,90%	Mojkovac	46,40%	Podgorica	55,80%
Budva	75,90%	Nikšić	39,60%	Ulcinj	56,40%
Danilovgrad	41,70%	Plav	46,20%	Herceg Novi	78,40%
Žabljak	55,20%	Plužine	62,70%	Četinje	48,50%
Berane	38,60%	Pljevlja	44,80%	Šavnik	35,00%
Kolašin	42,20%	Rozžaje	47,60%	Andrijevica	64,50%

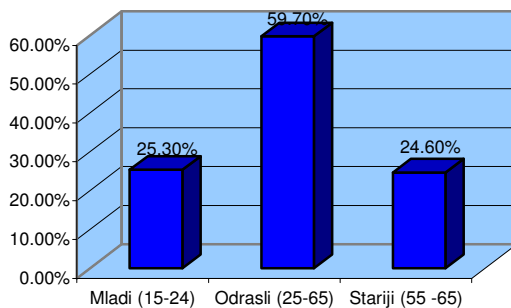
Stopa zaposlenosti je najveća među populacijom starosti od 40 do 44 godine i iznosi 68,90%. Sa druge strane ova stopa je najniža među populacijom od 15 do 19 godina starosti i iznosi 9,09%. Veoma visoke stopa zaposlenosti bilježe i starosne grupe od 30 do 34 godine (66,58%), i od 35 do 40 godina (67,85%). Niska stopa zaposlenosti je zabilježena i kod starosne grupe od 60 do 64 godine, 27,47%.

Stopa zaposlenosti po starosnim grupama

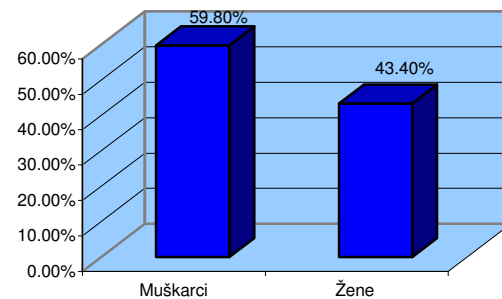
od 15 do 19	9,09%	od 40 do 44	68,90%
od 20 do 24	36,90%	od 45 do 49	63,90%
od 25 do 29	59,25%	od 50 do 54	61,20%
od 30 do 34	66,58%	od 55 do 59	52,06%
od 35 do 39	67,85%	od 60 do 64	27,47%

Stopa zaposlenosti mladih (odnosno populacije od 15 do 24 godine starosti) iznosi 25,30%, odraslih (populacije od 25 do 64 godina starosti) iznosi 59,70% i starijih (populacije od 55 do 65 godina starosti) 24,60%. Stopa zaposlenosti među muškom populacijom iznosi 59,80%, dok je ovaj procenat kod ženske populacije na nivou od 43,40%.

Stopa zaposlenosti mladih, odraslih i starijih osoba

Stopa zaposlenosti po polu

Analiza stope zaposlenosti prema stepenu obrazovanja pokazuje da je najveća stopa zabilježena kod onih koji imaju doktorat (100%), i kod onih koji imaju završene postdiplomske studije (89,47%). Niska stopa zaposlenosti zabilježena je kod populacije koja ima završenu osnovnu školu (8,51%) ili nepotpunu osnovnu školu (12,30%).

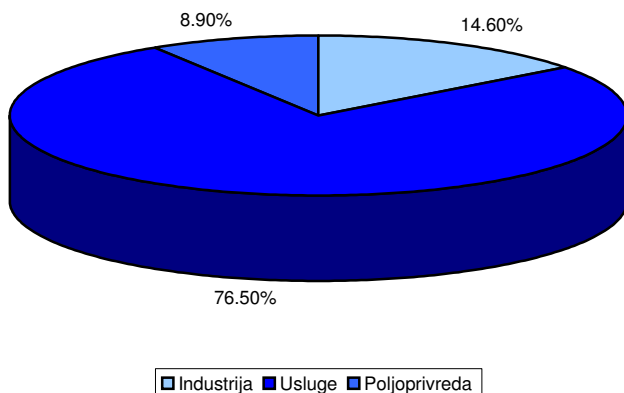
Stopa zaposlenosti prema stepenu obrazovanja

Bez škole	8,51%
Nepotpuna osnovna škola	12,30%
Osnovna škola	23,59%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	40,30%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	48,21%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	59,44%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	55,43%
Više obrazovanje	68,49%
Fakultetsko obrazovanje	75,38%
Postdiplomske studije	89,47%
Doktorat	100,00%

3.3. Struktura zaposlenosti po djelatnostima

Od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori 76,50% je zaposleno u sektoru usluga, 14,60% u sektoru industrije a 8,90% u sektoru poljoprivrede.

Struktura zaposlenosti prema tri osnovna sektora

Ukoliko analiziramo strukturu zaposlenosti po sektorima prema regionima zaključujemo da poljoprivreda više učestvuje u ukupnoj zaposlenosti u sjevernom regionu (13,7%) nego u ostalim regionima. Kao i u svim regionima i u južnom je dominantno učešće usluga u ukupnoj zaposlenosti (89,4%), ali je ono na nešto većem nivou nego u ostalim regionima. U centralnom regionu učešće industrije je značajnije u ukupnoj zaposlenosti nego u ostalim regionima.

Struktura zaposlenosti po sektorima i regionima

	Sjever	Jug	Centar
Poljoprivreda	13,7%	5,5%	8,1%
Industrija	17,0%	5,1%	19,3%
Usluge	69,3%	89,4%	72,6%

Detaljna analiza strukture zaposlenosti po sektorima pokazuje da najveći broj zaposlenih obavlja aktivnost u oblasti veletrgovine i trgovine (13,20%), zatim sektoru hotela i restorana (12,20%), proizvodnji (8,40%) kao i javnoj administraciji, vojsci ili policiji (takodje 8,40%). Najmanje u ukupnoj zaposlenosti učestvuje sektor prodaja i iznajmljivanje nekretnina (0,3%). Takodje nisko učešće u ukupnoj zaposlenosti imaju i sektor komunalnih usluga (1,8%) kao i zaposlenost u NVO sektoru (1,2%).

Detaljna struktura zaposlenosti prema sektorima

Poljoprivreda, lov i šumarstvo	9,00%	Prodaja i iznajmljivanje nekretnina	0,30%
Proizvodnja	8,40%	Telekomunikacije i mediji	2,20%
Snabdijevanje strujom, vodom i gasom	2,50%	Javna administracija, vojska i policija	8,40%
Gradjevinarstvo	3,70%	Obrazovanje i kultura	6,50%
Veletrgovina i trgovina	13,20%	Zdravstvene usluge	5,30%
Hoteli i restorani	12,20%	Zanatske usluge	5,90%
Transportne usluge, usluge skladištenja	8,20%	NVO	1,20%
Finansijsko posredovanje	3,10%	Komunalne usluge	1,80%
Poslovne usluge	4,20%	Ostalo	4,00%

3.4. Struktura zaposlenosti prema tipu zaposlenja

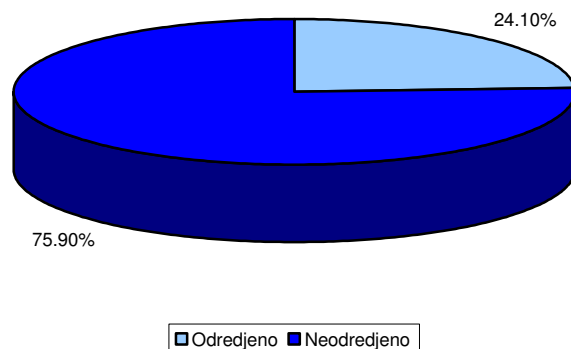
Istraživanje pokazuje da od ukupnog broja zaposlenih 78,9% imaju status zaposlenog radnika, a 6,7% su samozaposleni. Vlasnici odnosno suvlasnici preduzeća čine 5,9% zaposlenih, dok su 2,8% zaposlenih poljoprivrednici. Od ukupnog broja zaposlenih 5,7% ima status neplaćenog porodičnog radnika.

Struktura zaposlenosti prema statusu

Zaposleni	78,9%
Samozaposleni	6,7%
Vlasnik/suvlasnik preduzeća	4,0%
Vlasnik/suvlasnik preduzeća koje ne zapošljava radnike	1,9%
Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu sa zaposlenim	0,4%
Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu bez zaposlenih	2,4%
Neplaćeni porodični radnik	5,7%
Ukupno	100,0%

Analiza pokazuje da je ukupnog broja zaposlenih 75,90% zaposleno na neodredjeno radno vrijeme.

Struktura zaposlenosti prema vrsti zaposlenja

Od ukupnog broja onih koji su zaposleni na odredjeno vrijeme njih 26,5% obavlja se sezonski posao, 28,4% privremeni posao, a 28,4% zaposlenih su zaposleni na odredjeno vrijeme jer im se stalno obnavlja ugovor na odredjeno vrijeme. Ostali razlozi zaposlenja na odredjeno vrijeme su: ugovor o djelu (6,1%), pripravnički staž (5,9%), zamjena odsutnog radnika (2,6%) i probni rad (2,0%).

Struktura zaposlenih na odredjeno vrijeme

Pripravnički staž/obuka	5,90%
Sezonski posao	26,50%
Privremeni posao	28,40%
Probni rad	2,00%
Stalno obnavljanje ugovora na odredjeno vrijeme	28,40%
Ugovor o djelu	6,10%
Zamjena odsutnog radnika	2,60%

Zaposleni su takodje bili upitani zbog čega rade na odredjeno vrijeme. Njih 91,2% je odgovorilo da ne može naći posao na neodredjeno vrijeme, dok je 8,8% ne želi stalno zaposlenje.

3.5. Struktura zaposlenih prema veličini vlasništva preduzeća u kojima rade

Od ukupnog broja zaposlenih najveći broj (26,20%) radi u preduzećima koja imaju do 5 zaposlenih radnika, a zatim u preduzećima koja zapošljavaju 250 i više radnika (19,48%). Najmanji procenat zaposlenih radnika je zaposlen u preduzećima koja imaju od 11 do 19 radnika (7,71%). Privatni sektor je najveći generator zaposlenosti. Tako je od ukupnog broja zaposlenih 61,6% zaposleno u privatnom sektoru a 36,6% u državnom.

Struktura zaposlenosti prema veličina preduzeća

do 5	26,20%
6-10	8,66%
11-19	7,71%
20-49	13,61%
50-99	12,63%
100-249	11,70%
250 i više	19,48%

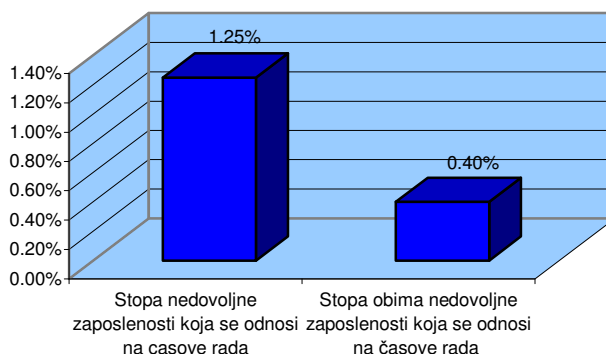
Struktura zaposlenosti prema vlasništvu preduzeća

Privatno vlasništvo	61,60%
Državno vlasništvo	36,60%
Mješovito vlasništvo	1,40%
Zadruga	0,10%
Ostalo	0,30%

3.6. Neadekvatne situacije zaposlenosti

Neadekvatne situacije zaposlenosti se dijele na dvije grupe: nedovoljna zaposlenost na osnovu časova rada i neadekvatne situacije zaposlenosti. Stopa nedovoljne zaposlenosti koja se odnosi na časove rada je 1,25%, dok je stopa obima nedovoljne zaposlenosti 0,40%.

Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada

Istraživanje je pokazalo da je neadekvatna nezaposlenost u pogledu vještina na nivou od 2,9%, u pogledu prihoda 3,3%, u pogledu viška časova rada 0,09%, u pogledu prirode posla 4,7% i u pogledu uslova na radu 0,7%.

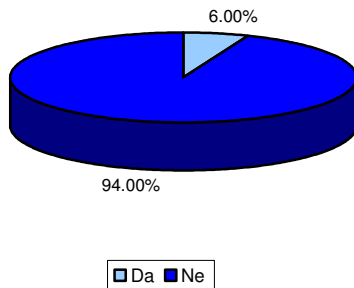
Neadekvatne situacije zaposlenosti

Neadekvatna zaposlenost u pogledu vještina	2,9%	udio onih koji traže posao koji bolje odgovara njihovom obrazovanju u ukupnom broju zaposlenih
Neadekvatna zaposlenost u pogledu prihoda	3,3%	udio onih koji žele da povećaju svoje prihode u ukupnom broju zaposlenih
Neadekvatna zaposlenost u pogledu viška časova rada	0,09%	udio onih koji traže posao koji žele da smanje časove rada uz adekvatno smanjenje plate u ukupnom broju zaposlenih
Neadekvatna zaposlenost u pogledu prirode posla	4,7%	udio onih koji traže posao zbog toga što postojeći posao smatraju privremenim
Neadekvatna zaposlenost u pogledu drugih uslova na radu	0,7%	udio onih koji traže posao sa ciljem poboljšanja ostalih uslova na radu

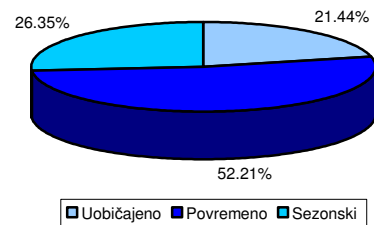
3.7. Osobe sa više poslova

Od ukupnog broja zaposlenih 6,00% ima i drugi posao, odnosno dodatni posao pored osnovnog posla koji obavlja. Od zaposlenih osoba koje imaju drugi posao njih 52,21% svoj drugi posao obavlja povremeno, 21,44% uobičajeno, a 26,35% sezonski.

Struktura zaposlenih prema tome da li imaju drugi posao

Struktura drugog posla prema vrsti

Svoj drugi posao najveći broj zaposlenih obavlja u oblasti poljoprivrede, lova i šumarstva (30,1%), a zatim u oblasti veletrgovine i trgovine (9,3%). Za 7,3% ovih zaposlenih drugi posao je pružanje nekih zanatskih usluga, dok 6,0% zaposlenih svoj drugi posao obavlja u okviru djelatnosti hoteli i restorani.

Oko 1% zaposlenih obavlja svoj drugi posao u oblasti telekomunikacija i medija (1,00%), i u oblasti javne administracije, vojske i policije (1,1%). Od ukupnog broja zaposlenih koji imaju drugi posao 15,8% je izjavilo da ga obavlja u okviru neke drugog sektora (ne u okviru onih koji su bili navedeni kao mogući odgovori).

U okviru koje djelatnosti obavljate drugi posao?

Poljoprivreda, lov i šumarstvo	30,1%
Proizvodnja	4,1%
Snabdijevanje električnom energijom, gasom i vodom	4,4%
Gradjevinarstvo	2,2%
Veletrgovina i trgovina	9,3%
Hoteli i restorani	6,0%
Transportne usluge, usluge skladištenja	3,2%
Finansijsko posredovanje	2,1%
Poslovne usluge	4,3%
Telekomunikacije i mediji	1,0%
Javna administracija, vojska i policija	1,1%
Obrazovanje i kultura	3,1%
Zdravstvene usluge	1,0%
Zanatske usluge	7,3%
NVO	3,2%
Komunalne usluge	1,9%
Ostalo	15,8%
Ukupno	100%

Najveći broj zaposlenih koji imaju drugi posao, ovaj posao obavljaju kao samozaposleni (34,4%). Također, značajan broj na drugom poslu ima status zaposlenog radnika (27,1%). Skoro isti procenat je onih koji drugi posao obavljaju kao poljoprivredni radnici na sopstvenom gazdinstvu (13,6%) i onih koji na drugom poslu imaju status neplaćenog porodičnog radnika (13,7%). Najmanji je broj onih koji na drugom poslu imaju status poljoprivrednika na sopstvenom gazdinstvu sa zaposlenim radnicima-0,9%.

Struktura zaposlenih prema statusu na drugom poslu

Zaposleni	27,1%
Samozaposleni	34,4%
Vlasnik/suvlasnik biznisa koji ima zaposlene radnike	7,1%
Vlasnik/suvlasnik biznisa koji ne zapošljava radnike	3,1%
Poljoprivrednim na sopstvenom gazdinstvu sa zaposlenima	0,9%
Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu bez zaposlenih	13,6%
Neplaćeni porodicni radnik	13,7%
Ukupno	100%

Od ukupnog broja zaposlenih svega 0,60% ima i treći posao koji obavlja za platu ili nadoknadu. Od osoba koje imaju još neki dodatni posao, 43,91% obavlja taj pasao povremeno, 41,89% povremeno, a 14,20% sezonski.

3.8. Radno iskustvo i radno vrijeme

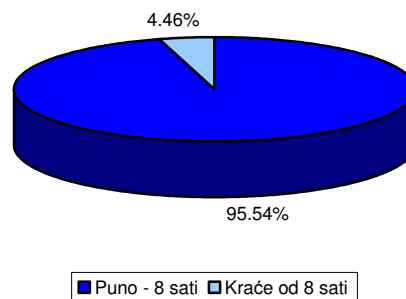
Prosječno radno iskustvo zaposlenih osoba, prema istraživanju, iznosi 14,9 godina. Od ukupnog broja zaposlenih osoba njih 32,0% ima radno iskustvo u trajanju preko 20 godina, dok 22,1% ima radno iskustvo od 1 do 5 godina. U ukupnom broju zaposlenih najmanje je onih koji imaju radno iskustvo kraće od 1 godine (5,7%). Skoro isti procenat je zaposlenih čije je radno iskustvo od 11 do 15 godina (11,3%) i od 16 do 20 godina (11,2%).

Radno iskustvo zaposlenih

Manje od 1 godine	5,7%
od 1-5 godina	22,1%
Od 6 do 10	17,8%
Od 11 do 15	11,3%
Od 16 do 20	11,2%
preko 20 godina	32,0%

Zaposleni u Crnoj Gori u prosjeku rade 2200 sati godišnje. Od ukupnog broja zaposlenih 95,54% obavlja posao u trajanju od 8 sati, odnosno puno rado vrijeme.

Struktura zaposlenih prema formalnom radnom vremenu

Od 4,46% zaposlenih koji rade kraće od punog radnog vremena najveći broj (44,3%) kao razlog ovakvog angažmana navode nemogućnost pronalaženja angažmana sa punim radnim vremenom.

Razlozi zbog koji zaposleni ne rade puno radno vrijeme

Studije	6,1%
Invalidnost, smanjena radna sposobnost	3,0%
Briga o djeci	14,8%
Briga o odraslim članovima domaćinstva	1,5%
Ne mogu naći odgovarajući angažman puno radno vrijeme	44,3%
Imam više poslova	6,6%
Rad je previše fizički ili mentalno zahtjevan	16,3%
Ne želim da radim puno radno vrijeme	7,4%
Ukupno	100%

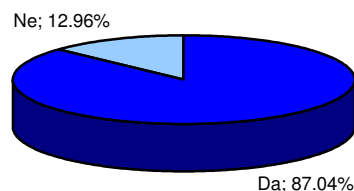
Značajno je učešće i onih koji ne mogu da rade puno radno vrijeme jer je posao koji obavljaju previše fizički ili mentalno zahtjevan (16,3%), kao i onih koji rade skraćeno radno vrijeme zbog brige o djeci (14,8%). Od zaposlenih osoba 47,4% radi pet dana u toku nedjelje, dok preostalih 52,6% radi i danima vikenda. Preciznije, 21,7% od ukupno zaposlenih osoba radi šest dana u toku sedmice, dok 30,9% zaposlenih osoba radi svih sedam dana tokom jedne sedmice. Među osobama koje rade vikendom, njih 41,2% radi samo subotom, dok 58,8% radi i subotom i nedjeljom.

Struktura zaposlenih po broju radnih dana tokom nedjelje

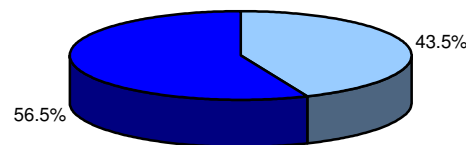
Broj radnih dana u toku nedjelje	% zaposlenih
Pet radnih dana	47,4%
Šest radnih dana	21,7%
Sedam radnih dana	30,9%

Od ukupnog broja zaposlenih njih 87,04% je radilo uobičajeni broj sati tokom referentne sedmice. Od 12,6% zaposlenih koji nisu tokom referentne sedmice radili uobičajeni broj radnih sati, njih 56,5% je radilo manje 43,5% više od uobičajenog broja radnih sati.

Struktura zaposlenih po tome da li su radili uobičajeni broj radnih sati tokom referentne sedmice

Struktura zaposlenih prema odstupanju broja radnih sati tokom referentne sedmice od uobičajenog broja radnih sati

■ Više od uobičajenog broja sati
■ Manje od uobičajenog broja sati

Ukoliko analiziramo osobe koje su radile više od uobičajenog broja radnih sati, većina njih (61,9%) je radila više nego uobičajeno zbog povećanog obima posla zbog sezone.

Razlozi povećnog broja radnih sati tokom referentne sedmice

Fleksibilno radno vrijeme	9,8%
Prekovremeni rad sa nadoknadom	12,2%
Prekovremeni rad bez nadoknade	16,2%
Povećani obim posla zbog sezone	61,9%
Ukupno	100%

Najčešći razlog zbog kojeg su oni zaposleni radili manji broj sati tokom referentne sedmice od uobičajenog su odmori (56,5% zaposlenih je ovo navelo kao razlog smanjenog broja radnih sati). Takodje, 9,6% zaposlenih koji su radili manji broj radnih sati je kao razlog navelo trudničko ili porodijsko odsustvo, a 8,1% radni spor odnosno štrajk.

Razlozi smanjenog broja radnih sati tokom referentne sedmice

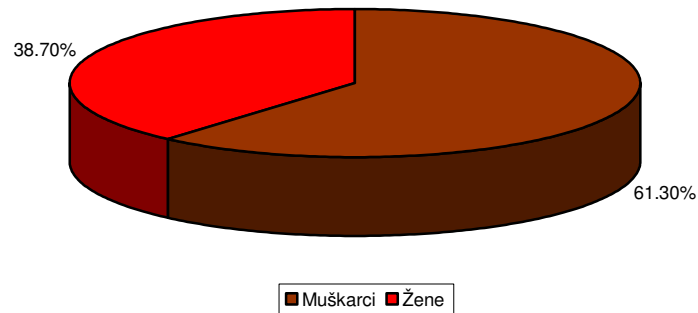
Smanjeni obim posla zbog tehničkih razloga	9,3%
Radni spor (štrajk)	8,1%
Vlastita bolest ili povreda	5,9%
Trudničko ili porodijsko bolovanje	9,6%
Posebna odsustva iz ličnih razloga	4,1%
Odmor	56,4%
Počeo sa poslom ili promijenio posao	0,8%
Prestao raditi a nije našao novi posao	1,7%
Ostali razlozi	4,2%
Ukupno	100%

IV Nezaposlenost

4.1. Osnovne karakteristike nezaposlenih osoba

Prema podacima iz istraživanja, od ukupnog broja nezaposlenih osoba starih između 15 i 65 godina, 38,7% čine žene dok su 61,3% nezaposlenih muškarci.

Struktura nezaposlenih po polu

Od ukupnog broja nezaposlenih u Crnoj Gori, 46,5% je starosti do 30 godina, pri čemu je 6,1% ukupnog broja nezaposlenih starosti između 15 i 19 godina, 22,3% je starosti od 20 do 24 godine, dok je 18,1% starosti između 25 i 29 godina. Osobe stare između 30 i 39 godina starosti čine 26,3% nezaposlenih, dok osobe stare 40 i više godina čine 27,2% nezaposlenih osoba.

Istraživanje pokazuje da je prosječna starost nezaposlenih osoba 33,3 godine.

Struktura nezaposlenih prema starosnim grupama

od 15 do 19	6,1%
od 20 do 24	22,3%
od 25 do 29	18,1%
od 30 do 34	14,0%
od 35 do 39	12,3%
od 40 do 44	6,4%
od 45 do 49	7,7%
od 50 do 54	7,9%
od 55 do 59	5,2%

Prema podacima istraživanja među nezaposlenim osobama nema osoba koje su bez formalnog obrazovanja ili imaju nepotpuno osnovno obrazovanje.

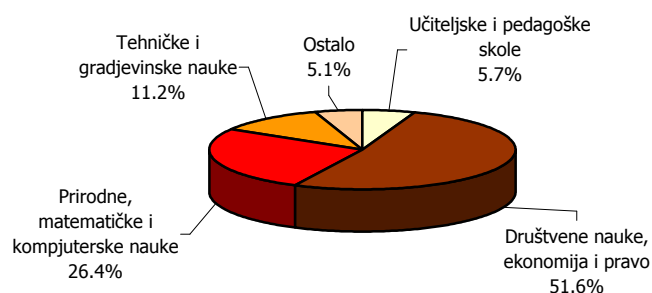
Takođe među nezaposlenim licima nema osoba koje imaju zvanje doktora nauka. Među nezaposlenim dominantno učešće imaju lica koja su završila srednju školu u trajanju od 4 godine, kao i osobe koje su završile srednju školu u trajanju od 3 godine, 37,7% i 33,1%, respektivno.

Struktura nezaposlenih prema obrazovanju

Bez škole	0,0%
Nepotpuna osnovna škola	0,0%
Osnovna škola	12,4%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	1,0%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	33,1%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	37,7%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	2,0%
Više obrazovanje	6,5%
Fakultetsko obrazovanje	6,8%
Postdiplomske studije	0,4%
Doktorat	0,0%

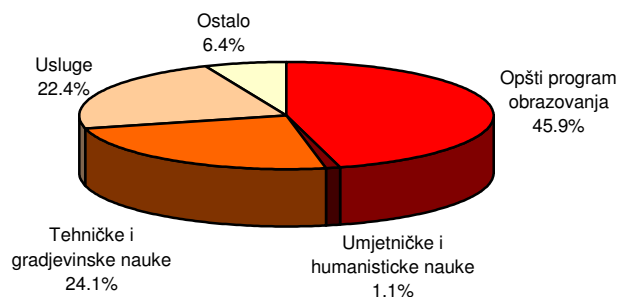
Takođe, među nezaposlenim značajan broj ima samo osnovno obrazovanje (12,4%). Među nezaposlenim licima sa visokim obrazovanjem, najviši procenat je onih čija oblast obrazovanja su društvene nauke, ekonomija i pravo (51,6%).

Oblast obrazovanja nezaposlenih visokoškolaca

Na drugoj strani, među nezaposlenim osobama koje su završile srednje stručno obrazovanje u trajanju od 3 godine i 4 godine najveći procenat je onih koji su završili opšti program obrazovanja (45,9%).

Oblast obrazovanja nezaposlenih osoba sa srednjim stručnim obrazovanjem

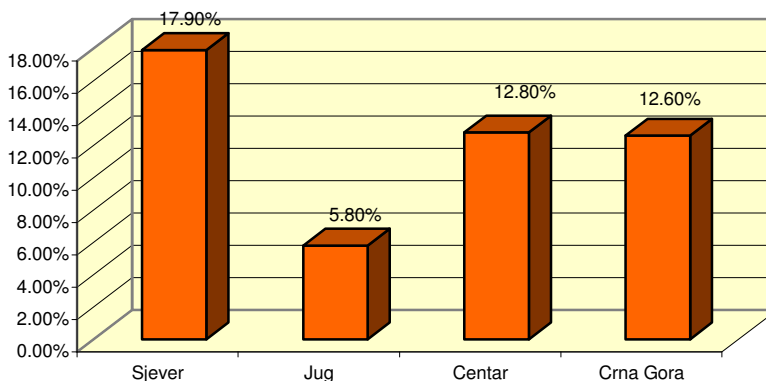

Takođe, visok procenat je i nezaposlenih čije obrazovanje je vezano za tehničke i građevinske nauke (24,1%) i nezaposlenih čije obrazovanje je vezano za usluge (22,4%).

4.2. Stopa nezaposlenosti

Prema rezultatima istraživanja stopa nezaposlenosti među aktivnim stanovništvom starijim od 15 godina u junu 2007. godine je iznosila 12,3%. Na drugoj strani stopa nezaposlenosti aktivnog stanovništva starog između 15 i 65 godina u junu 2007. godine je bila 12,6%. Posmatrano po regionima stopa se kreće od 5,8%, koliko iznosi u južnom regionu, do 17,8% koliko iznosi u sjevernom regionu. Stopa nezaposlenosti u centralnom regionu iznosi 12,8%.

Stope nezaposlenosti po regionima (15-65 godina)

Prema rezultatima istraživanja, najniža stopa nezaposlenosti je zabilježena u opštini Herceg Novi, dok je najviša stopa nezaposlenosti u posmatranom periodu bila u opštini Berane.

Stopa nezaposlenosti po opštinama (15-65 godina)

Bar	4,4%	Kotor	12,9%	Tivat	16,4%
Bijelo Polje	20,6%	Mojkovac	15,9%	Podgorica	10,4%
Budva	2,9%	Nikšić	17,7%	Ulcinj	6,0%
Danilovgrad	21,3%	Plav	4,3%	Herceg Novi	2,0%
Žabljak	3,5%	Plužine	5,7%	Cetinje	15,1%
Berane	29,7%	Pljevlja	13,3%	Šavnik	18,6%
Kolašin	28,5%	Rožaje	20,5%	Andrijevica	6,9%

Stopa nezaposlenosti u glavnom gradu – Podgorici, koja je ujedno i opština sa najvećim brojem stanovnika je bila 10,4%. Stopa nezaposlenosti u Nikšiću je bila 17,7%, dok je u Bijelom Polju iznosila 20,6%. Primorske opštine bilježe niske stope nezaposlenosti, Bar –4,4%, Ulcinj - 6%, Budva - 2,9%, dok preostale opštine bilježe stope nezaposlenosti preko 10%.

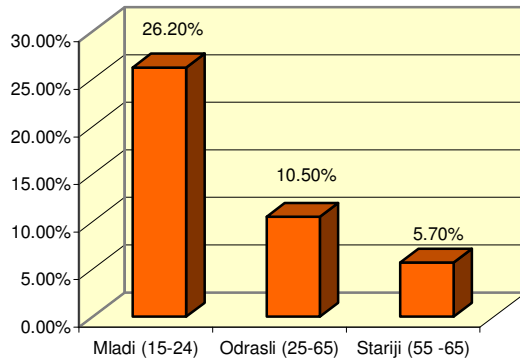
Posmatrano po starosnim grupama najviše stope nezaposlenosti su zabilježene kod mlade populacije, tj. populacije mlađe od 25 godina. Najniža stopa nezaposlenosti od 0% je zabilježena u starosnoj grupi od 60 do 64 godine, budući da nema pojedinaca navedene starosti koji aktivno traže posao i spremni su da počnu da rade.

Stopa nezaposlenosti po starosnim grupama

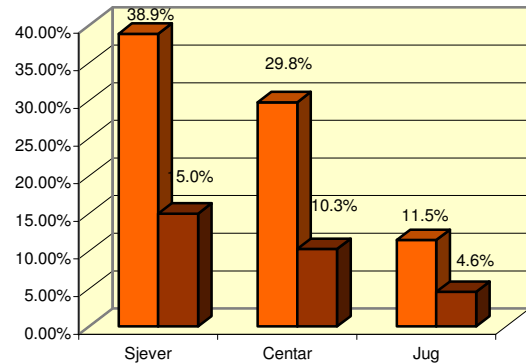
od 15 do 19	33,33%	od 40 do 44	7,40%
od 20 do 24	25,22%	od 45 do 49	8,50%
od 25 do 29	16,50%	od 50 do 54	7,84%
od 30 do 34	13,20%	od 55 do 59	7,33%
od 35 do 39	12,42%	od 60 do 64	0,00%

Stopa nezaposlenosti mladih (odnosno populacije od 15 do 24 godine starosti) iznosi 26,2%, dok je stopa nezaposlenosti među odraslom populacijom (25-65) 10,5%. Stopa nezaposlenosti starije populacije (55-65) iznosi 5,7%.

Stopa nezaposlenosti mladih, odraslih i starijih osoba

Stopa nezaposlenosti mladih i odraslih osoba po regionima

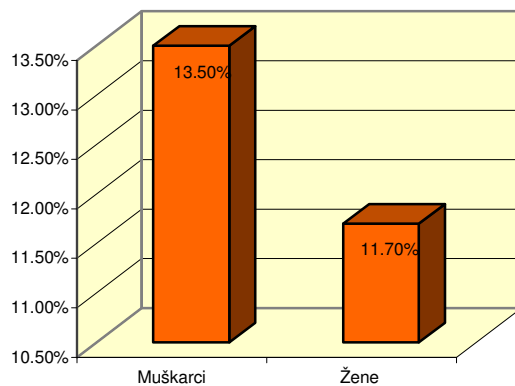

Slično stopi nezaposlenosti za ukupnu populaciju starosti između 15 i 65 godina, stopa nezaposlenosti među mladim ljudima je najviša u sjevernom regionu (38,9%). Stopa nezaposlenosti među mladim u južnom regionu je 11,5%, dok je stopa nezaposlenosti među mladim u centralnom regionu 29,8%.

Posmatrano po polu, stopa nezaposlenosti među muškom populacijom iznosi 13,5%, dok je stopa nezaposlenosti među ženama 11,7%.

Stopa nezaposlenosti po polu, posmatrano po regionima, odlikava nezaposlenost po polu na nivou Crne Gore izuzev u sjevernom regionu. Naime stopa nezaposlenosti među ženama u sjevernom regionu je viša u odnosu na stopu nezaposlenosti muškaraca i iznosila je 18,2%, dok je stopa nezaposlenosti muškaraca bila 17,6%. Stopa nezaposlenosti žena u južnom regionu je 4,2% a 11,8% u centralnom regionu, stope nezaposlenosti muškaraca su 6,9% i 13,6%, respektivno.

Stopa nezaposlenosti po polu

Stope nezaposlenosti po polu i regionima

Region	Pol	Stopa nezaposlenosti
Sjever	Muški pol	17,6
	Ženski pol	18,2
Centar	Muški pol	6,9
	Ženski pol	4,2
Jug	Muški pol	13,6
	Ženski pol	11,8

Analiza stope nezaposlenosti prema stepenu obrazovanja pokazuje da je najveća stopa zabilježena kod onih koji imaju samo završenu osnovnu školu, dok je najniža stopa nezaposlenosti zabilježena kod osoba sa najvišim obrazovanjem i kod osoba bez završenog formalnog obrazovanja (osobe bez škole i osobe sa nepotpunom osnovnom školom).

Niska stopa nezaposlenosti zabilježena je kod visokoobrazovane populacije (6% za osobe sa fakultetskim obrazovanjem i 5% među osobama koje su završile postdiplomske studije).

Stopa nezaposlenosti prema stepenu obrazovanja

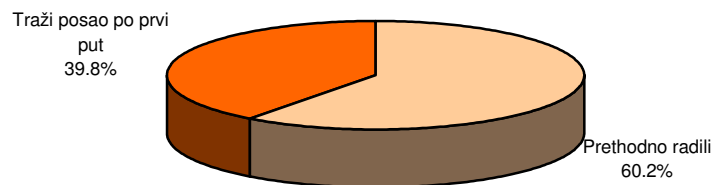
Bez škole	0,0%
Nepotpuna osnovna škola	0,0%
Osnovna škola	22,8%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	9,4%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	20,0%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	11,3%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	10,9%
Više obrazovanje	8,8%
Fakultetsko obrazovanje	6,0%
Postdiplomske studije	5,0%
Doktorat	0,0%

4.3. Prethodno radno iskustvo nezaposlenih

Od ukupnog broja nezaposlenih u Crnoj Gori 60,2% je radilo, dok 39,8% traži posao po prvi put. Među nezaposlenim osobama koje su radile prethodno 48,0% su muškarci, dok 52% čine žene.

Prosječna starost osoba koje su prethodno radile i trenutno su nezaposlene je 37,3 godina, dok je prosječna starost nezaposlenih osoba koji traže posao po prvi put 27,1 godina.

Struktura nezaposlenih po prethodnom radnom iskustvu

Među osobama koje su radile 20,1% ih je navelo da su prestale sa radom zbog ličnih razloga, dok je 79,9% napustilo posao iz objektivnih razlog (otpušteni, preduzeće prestalo sa radom, posao je bio privremen).

Razlozi za napuštanje posla

Otpušten	23,5%	Obrazovanje/usavršavanje	0,7%
Zaposlenje je bilo sezonsko ili privremenog karaktera	30,0%	Bolest ili nesposobnost	1,8%
Preduzeće je prestalo sa radom	26,4%	Preвременa penzija	0,6%
Briga o djeci i drugim članovima domaćinstva	2,4%	Redovna penzija	0,6%
Lični i porodični razlozi	7,2%	Drugi razlozi	6,9%

Od nezaposlenih osoba koje su radile, najveći procenat ih je imao zaposlenje u djelatnosti proizvodnje (27.2%), zatim u sektoru hotela i restorana (14.7%).

Struktura nezaposlenosti po djelatnosti prošlog zaposlenja

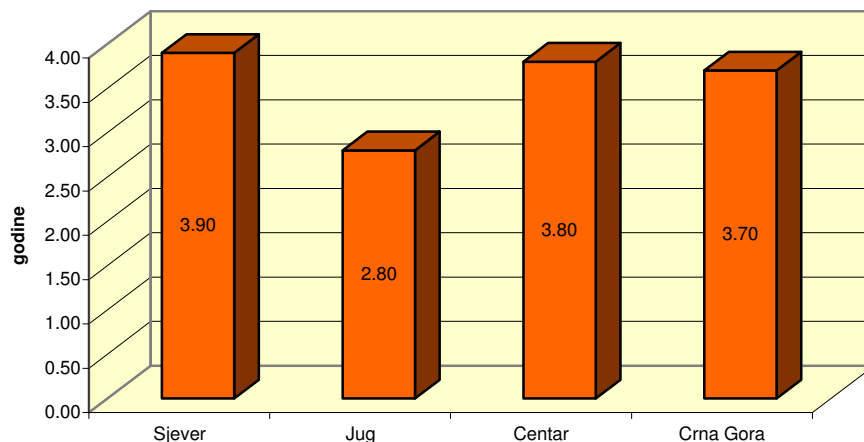
Poljoprivreda, lov i sumarstvo	2,4%	Poslovne usluge	1,9%
Proizvodnja	27,2%	Prodaja i iznajmljivanje nekretnina	1,2%
Snabdijevanje strujom, vodom i gasom	1,1%	Telekomunikacije	1,1%
Gradjevinarstvo	3,5%	Javna administracija, vojska i policija	6,9%
Veletrgovina i trgovina	13,3%	Obrazovanje	2,0%
Hoteli i restorani	14,7%	Zdravstvene usluge	1,9%
Transportne usluge, usluge skladistenja	6,9%	Zanatske usluge	10,4%
Finansijsko posredovanje	1,8%	Ostalo	3,7%

Najčešći razlog za napuštanje posla za osobe koje su radile u djelatnosti proizvodnje je prestanak rada preduzeća (51.2%), dok je najčešći razlog za napuštanje posla osoba koje su bile zaposlene u djelatnosti hotela i restorana sezonski karakter zaposlenja (54.2%).

4.4. Dužina čekanja na posao – dugoročna nezaposlenost

Prosječna dužina čekanja na posao u Crnoj Gori za postojeće nezaposlene je 3,7 godina. Najviše na posao čekaju nezaposlene osobe u sjevernom regionu (3,7) godina a najmanje osobe u južnom regionu (2,8 godina).

Dužina čekanja na zaposlenje po regionima (u godinama)

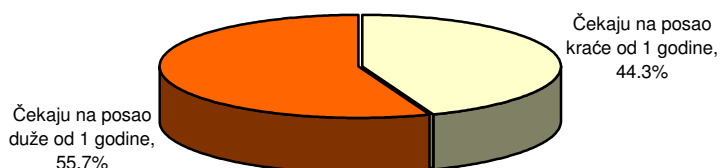
Među nezaposlenim osobama duže od 1 godine posao čeka 55.7% nezaposlenih osoba. Učešće osoba koje čekaju na posao preko 1 godine, ili obim dugoročne nezaposlenosti je najveći u centralnom regionu – 59.1%, dok je najniži u južnom regionu -51.3%.

Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje i regionima

	Čekaju na posao duže od 1 godine ⁵	Čekaju na posao kraće od 1 godine
Crna Gora	55,7%	44,3%
Sjever	53,6%	46,4%
Centar	51,3%	48,7%
Jug	59,1%	40,9%

Posmatrano po polu, 64.5% nezaposlenih koji čekaju posao duže od 1 godine čine muškarci, dok 35.4% čine žene. Na drugoj strani, među nezaposlenim koji na posao čekaju kraće od 1 godine 59.8% su muškarci, dok je 40.2% žena.

Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na posao

Među muškarcima 57.6% čeka na posao preko 1 godine, dok je odgovarajući pokazatelj za žene 52.5%.

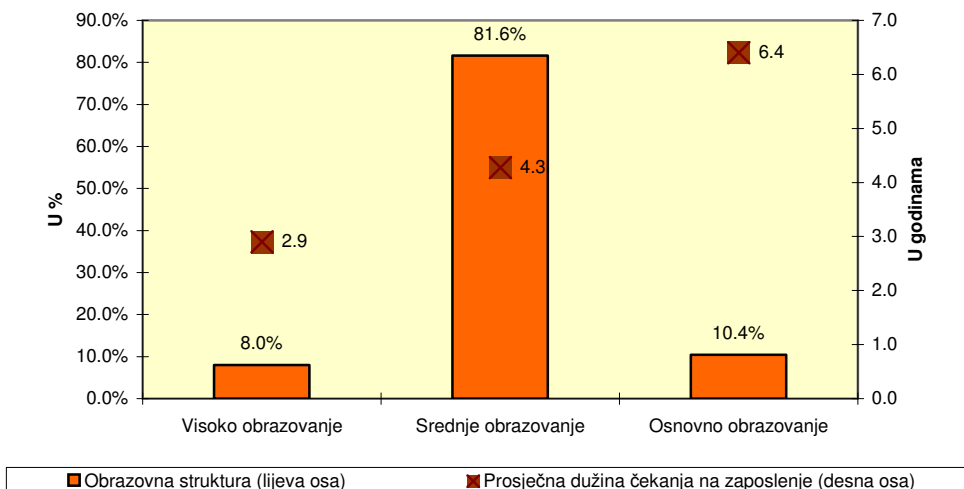
Struktura nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje i polu

	Čekaju na posao duže od 1 godine	Čekaju na posao kraće od 1 godine
Muškarci	57,6%	42,4%
Žene	52,5%	47,5%

Među dugoročno nezaposlenim osobama, 81,6% ima završenu srednju školu (3 i 4 godine), dok je 10,4% dugoročno nezaposlenih završilo osnovnu školu. Prosječna dužina nezaposlenosti za osobe sa srednjim obrazovanjem je 4,3 godine, za osobe sa visokim obrazovanjem 2,9 godina, dok je za osobe sa osnovnim obrazovanjem 6,4 godine.

⁵ Obim dugoročne nezaposlenosti

Obrazovna struktura dugoročno nezaposlenih i prosječno čekanje na zaposlenje po nivou obrazovanja

Dugoročna stopa nezaposlenosti u Crnoj Gori, računata kao udio zaposlenih koji čekaju na posao preko 1 godine u ukupnom broju nezaposlenih je iznosila 7%, dok je kratkoročna stopa nezaposlenosti bila 5,6%.

Dugoročne i kratkoročne stope nezaposlenosti po regionima

Region	Dugoročna stopa nezaposlenosti (%)	Kratkoročna stopa nezaposlenosti (%)
Crna Gora	7,0%	5,6%
Sjever	9,6%	8,3%
Centar	6,6%	6,2%
Jug	3,4%	2,4%

Najviša dugoročna stopa nezaposlenosti, kao i najviša ukupna stopa nezaposlenosti je zabilježena u sjeverom regionu.

4.5. Traženje posla i druge aktivnosti

U ovom dijelu analize posvećena je pažnja načinima traženja posla, odbijenim ponudama za posao kao i aktivnostima na povećanju znanja nezaposlenih, tj učestvovanje u programima obuke.

Prema rezultatima istraživanja, od ukupnog broja zaposlenih, njih 3.5% je imalo ponudu za posao koju je odbilo.

Razlozi za odbijanje ponudjenog posla

Mjesto rada	17,0%
Neodgovarajući sati rada	35,3%
Ponuđeni posao nije odgovarao kvalifikacijama	5,9%
Neodgovarajuća zarada	35,2%
Drugi razlozi	6,7%

Najčešći razlozi za odbijanje posla su neodgovarajući časovi rada (35,3% onih koji su odbili posao su ga odbili iz ovog razloga) i neodgovarajuća zarada (35,2% je navelo ovo kao razlog).

Od ponuđenih 16 načina za traženje posla, prema odgovorima ispitanika, najzastupljeniji način traženja posla je kontaktiranje sa Zavodom za zapošljavanje, 32.0% ukupnog broja odgovora se odnosi na ovaj način traženja posla. Drugi po zastupljenosti način traženja posla je čitanje oglasa iz novina (20,0% ukupnog broja odgovora se odnosi na ovaj način traženja posla).

Zastupljenost načina traženja posla

Način traženja posla	% ukupnog broja odgovora
Kontaktirao ZZZ	32,0%
Proučavao oglase ZZZ i bazu slobodnih radnih mjesta na internetu	11,1%
Gledao ponude iz drugih izvora na internetu	5,0%
Kontaktirao privatne agencije za zapošljavanje	2,5%
Kontaktirao direktno poslodavce	5,7%
Dao oglas u novinama	3,8%
Čitao oglase iz novina	20,0%
Pitao rođjake i prijatelje	12,8%
Prosao testiranje ili intervju	0,9%
Tražio zemljište, opremu i prostor za započinjanje biznisa	0,4%
Tražio izvore finansiranja, dozvole i licence za započinjanje sopstvenog biznisa	0,6%
Kontaktirao sindikat	0,4%
Čekao rezultate prijave na posao	0,9%
Čekao da me pozove ZZZ	2,4%
Čekao programe za tržište rada	0,2%
Registрован u ZZZ da bih dobio naknadu za nezaposlene	1,3%

Takođe, značajni načini traženja posla predstavlja i proučavanje oglasa Zavoda za zapošljavanje na Internetu (11.1% svih odgovora) i raspitivanje preko rođjaka i prijatelja.

Na pitanje kakav posao traži, 97.8% ispitanika je odgovorilo da traži posao sa punim radnim vremenom, dok preostalih 2.2% traži posao sa kraćim radnim vremenom.

Među nezaposlenim licima samo 6.3% pohađa trening ili obuku u cilju pronalazjenja posla. Nezaposlene osobe koje ne učestvuju u obrazovnim programima kao glavni razlog navode da ne mogu sebi priuštiti trening.

Razlozi za nepohađanje treninga/obuke

Trening mi neće pomoći u dobijanju posla	25,8%
Nema odgovarajućeg treninga	19,4%
Ne mogu sebi priuštiti trening	29,6%
Nijesam zainteresovan-a	21,6%
Ostalo	3,6

Među nezaposlenim, njih 48.9% je spremno da radi kao neregistrovani radnik, dok je 49.9% spremno da radi bilo kakav posao.

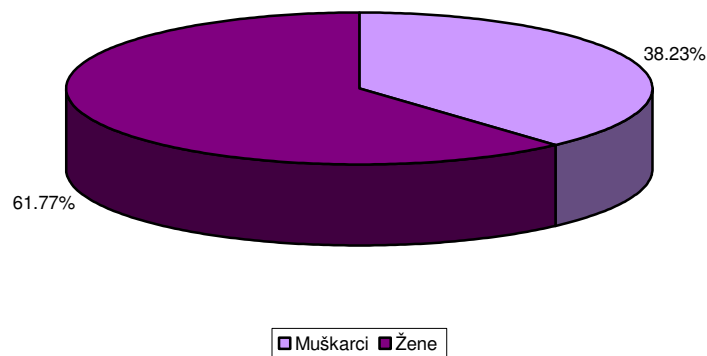
V Neaktivno stanovništvo u Crnoj Gori

5.1. Osnovne karakteristike neaktivne populacije

Istraživanje pokazuje da je od ukupno 627078 gradjana Crne Gore, njih 422.509 starosti od 15 do 65 godina. Od ovog stanovništva 172.384 ili 40.80% je neaktivno, odnosno niti radi niti traži posao.

Prema istraživanju žene su značajno neaktivnije od muškaraca. Naime od ukupne neaktivne populacije žene čine 61,77%.

Struktura neaktivne populacije prema polu

U neaktivnoj populaciji najveće učešće imaju oni sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem u trajanju od 4 godine (29,70%), zatim oni sa završenom osnovnom školom (24,46%), i oni sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem u trajanju od 3 godine (20,77%).

Struktura neaktivne populacije prema stepenu obrazovanja

Bez škole	5,12%
Nepotpuna osnovna škola	6,37%
Osnovna škola	24,46%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	2,20%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	20,77%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	29,70%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	2,08%
Više obrazovanje	4,40%
Fakultetsko obrazovanje	4,82%
Postdiplomske studije	0,06%
Doktorat	0,00%
Ukupno	100,00%

Analiza strukture neaktivne populacije prema starosti pokazuje da najveće učešće imaju populacijske grupe starosti od 15 do 19 godina (20,65%), od 20 do 24 godine (16,87%), kao i starosne grupe od 55 do 59 (10,90%) i od 60 do 64 godina starosti (10,54%).

Struktura neaktivne populacije prema starosnim grupama

od 15 do 19	20,65%	od 40 do 44	5,60%
od 20 do 24	16,87%	od 45 do 49	6,64%
od 25 do 29	8,53%	od 50 do 54	9,32%
od 30 do 34	5,85%	od 55 do 59	10,90%
od 35 do 39	5,12%	od 60 do 64	10,54%

Od ukupne neaktivne populacije najveći broj živi u Podgorici (23,40%), zatim Nikšiću (13,71%) i u Bijelom Polju (10,12%).

Struktura neaktivne populacije po opštinama

Bar	5,42%	Kotor	2,62%	Tivat	2,38%
Bijelo Polje	10,12%	Mojkovac	1,58%	Podgorica	23,40%
Budva	1,71%	Nikšić	13,71%	Ulcinj	2,80%
Danilovgrad	2,80%	Plav	4,51%	Herceg Novi	2,93%
Žabljak	1,28%	Plužine	1,10%	Cetinje	2,13%
Berane	7,43%	Pljevlja	5,67%	Šavnik	2,25%
Kolašin	1,34%	Rožaje	3,60%	Andrijevića	1,22%

5.2. Razlozi neaktivnosti

Osnovni razlozi neaktivnosti su studiranje (za 29,9% neaktivne populacije), zatim penzionisanje (15,6%), zdravstveni razlozi (12,5%).

Rezultati istraživanja pokazuju da je 9,4% neaktivne populacije neaktivno jer vodi brigu o djeci, dok 6,6% neaktivne populacije radi u domaćinstvu.

Interesantno je napomenuti da značajan broj, čak 7,4% neaktivne populacije, kao osnovni razlog svoje neaktivnosti navodi to što su šanse za dobijanje posla male, dok 2,4% ispitanika koji su neaktivni želi da bude slobodan i da nema radnih obaveza.

Razlozi zbog kojih ispitanici nisu tražili posao

Počeću da radim na novom poslu uskoro	1,3%
Čekam da me ponovo pozovu na posao	1,6%
Čekam odgovor na prijavu za posao	0,9%
Nema odgovarajućeg zaposlenja u sredini u kojoj živim	4,5%
Male su šanse za dobijanje posla	7,4%
Studiranje	29,9%
Penzionisanje	15,6%
Zdravstveni razlozi	12,5%
Briga o djeci	9,4%
Briga o odraslim članovima domaćinstva	2,8%
Rad u domaćinstvu	6,6%
Čekam studije, rodjenje djeteta, preseljenje	1,1%
Ekonomski razlozi	0,2%
Želim da budem slobodan	2,4%
Imam prihod od imovine	0,5%
Drugo	3,3%

Kao što je i očekivano, analiza razloga neaktivnosti razlikuje se kod muške i ženske populacije. Tako na primjer među ženskom neaktivnom populacijom 11,7% je neaktivno zbog brige o djeci, dok kod muške populacije ovaj procenat iznosi 0,5%.

Rad u domaćinstvu također je jedan od bitnih razloga neaktivnosti žena (za njih čak 10,7%), dok je svega 0,9% muškaraca neaktivno iz istog razloga. Ista je situacija kada je riječ o brizi o starijim članovima domaćinstva, 3,6% žena je ovo navelo kao razlog svoje neaktivnosti dok je ovaj razlog navelo 0,4% neaktivnih muškaraca.

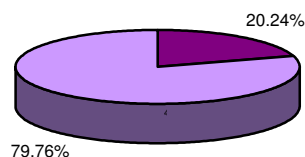
Osim toga, 5,1% neaktivnih muškaraca je navelo da nema odgovarajućeg zaposlenja u sredini u kojoj živi, dok je to razlog neaktivnosti za 2,6% žena. Od ukupnog broja neaktivnih muškaraca, 7,0% je navelo da su male šanse za dobijanje posla, dok je ovaj razlog među ženskom neaktivnom populacijom zastupljen sa 4,6%.

Razlozi zbog kojih ispitanici nisu tražili posao po polu

	Žene	Muškarci
Počecu da radim na novom poslu uskoro	0,8%	1,3%
Čekam da me ponovo pozovu na posao	0,9%	1,9%
Čekam odgovor na prijavu za posao	0,4%	1,2%
Nema odgovarajućeg zaposlenja u sredini u kojoj živim	2,6%	5,1%
Male su šanse za dobijanje posla	4,6%	7,0%
Studiranje	19,8%	25,1%
Penzionisanje	23,1%	33,7%
Zdravstveni razlozi	16,8%	14,8%
Briga o djeci	11,7%	0,5%
Briga o odraslim članovima domaćinstva	3,6%	0,4%
Rad u domaćinstvu	10,7%	0,9%
Čekam studije, rođenje djeteta, preseljenje	0,7%	0,9%
Ekonomski razlozi	0,1%	0,3%
Želim da budem slobodan	1,6%	2,4%
Imam prihod od imovine	0,3%	0,6%
Drugo	2,5%	3,8%
Ukupno	100%	100,0%

Od ukupne neaktivne populacije, na pitanje „Da li želite da radite“, 20,24% je odgovorilo potvrdno. Od ukupnog broja neaktivnih žena 18,4% bi željelo da radi, dok ovaj procenat kod neaktivnih muškaraca iznosi 23,1%.

Da li želite da radite?

■ Da ■ Ne

Da li želite da radite?

	Muškarci	Žene
Da	23,1%	18,4%
Ne	76,9%	81,6%

Od ukupnog broja neaktivne populacije 0,6% je tražilo posao ali ne bi moglo da počne da radi u roku od dvije sedmice ukoliko bi im bio ponudjen posao. Najveći broj ovih ispitanika ne bi mogao početi da radi iz porodičnih razloga (28,2%) ili ličnih razloga (27,9%), dok 20,2% ne bi moglo početi da radi jer uči ili studira.

Razlozi zbog kojih neaktivna populacija koja želi ne bi mogla početi da radi

Lični razlozi	27,9%
Porodični razlozi	28,2%
Redovno školovanje	20,2%
Drugi razlozi	23,2%

Prema rezultatima istraživanja 12,5% neaktivne populacije bi moglo da počne da radi u roku od dvije nedjelje iako ne traže posao.

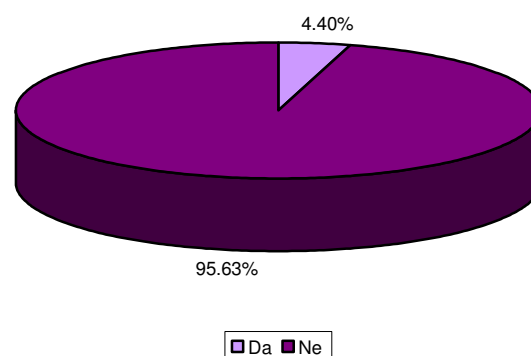
Osnovni razlozi zbog kojeg ovi ispitanici nisu tražili posao su mišljenje da su male šanse za dobijanje posla (za 26,4% ispitanika), studiranje (za 16,9% ispitanika) i to što nema odgovarajućeg posla u sredini u kojoj žive ovi ispitanici (za 16,1% ispitanika).

Razlozi zbog kojih neaktivna populacija koja bi mogla početi da radi nije tražila posao

Počeću da radim na novom poslu uskoro	1,8%
Čekam da me ponovo pozovu na posao	6,4%
Čekam odgovor na prijavu za posao	3,6%
Nema odgovarajućeg zaposlenja u sredini u kojoj živim	16,1%
Male su šanse za dobijanje posla	26,4%
Studiranje	16,9%
Penzionisanje	2,6%
Zdravstveni razlozi	6,5%
Briga o djeci	6,0%
Briga o odraslim članovima domaćinstva	1,4%
Rad u domaćinstvu	4,3%
Čekam studije, rođenje djeteta, preseljenje	0,7%
Ekonomski razlozi	0,7%
Želim da budem slobodan	0,7%
Drugo	5,7%

Od ukupne neaktivne populacije 4,40% je imalo ponudu za posao tokom četiri sedmice prije sprovođenja istraživanja i odbilo je.

Da li ste odbili posao?

Neaktivni ispitanici koji su imali ponudu za posao ali su je odbili bili su upitani i za razloge odbijanja posla.

Najveći broj njih, 47,6%, je odbilo posao zbog neodgovarajućih sati rada, 15,5% zbog mjesta obavljanja posla, 9,6% zbog neodgovarajuće zarade, a 2,9% zbog toga što ponudjeni posao nije odgovarao njihovoj radnoj kvalifikaciji.

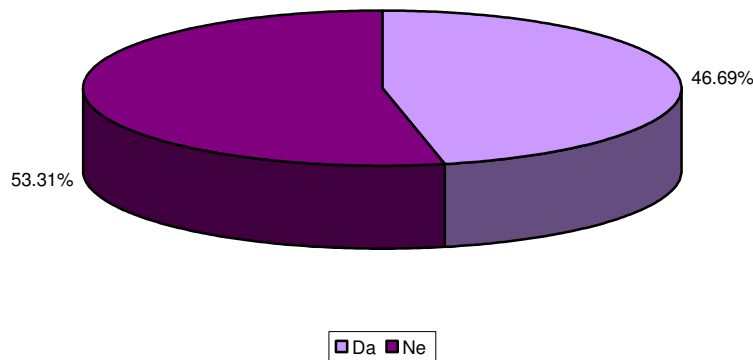
Razlozi zbog kojih neaktivna populacija nije prihvatila ponudjeni posao

Mjesto rada	15,5%
Neodgovarajući sati rada	47,6%
Ponudjeni posao nije odgovarao kvalifikaciji	2,9%
Neodgovarajuća zarada	9,5%
Drugi razlozi	24,5%
Ukupno	100,0%

5.3. Prethodno radno iskustvo

Analiza pokazuje da je od ukupne neaktivne populacije njih 46,69% ima radno iskustvo, odnosno da je radilo nekada za platu ili za naknadu.

Da li ste nekada radili za platu ili za naknadu

Najčešći razlog prestanka posla koje je osoba obavljala je redovna penzija, 40,1% od ukupnog broja onih koji su neaktivni a koji su nekada radili je dao ovaj odgovor. Prestanak rada preduzeća je razlog prestanka posla za 12,2% neaktivnih radnika sa radnim iskustvom, prevremena penzija za 9,4%, sezonski ili privremeni tip posla za 8,0% i otkaz za 6,5% nekadašnjih radnika a sada neaktivnih pojedinica.

Razlozi zbog kojih je neaktivna populacija koja je nekada radila napustila posao

Otpušten	6,5%	Obrazovanje/usavršavanje	1,3%
Zaposlenje je bilo sezonsko ili privremenog karaktera	8,0%	Bolest ili nesposobnost	8,8%
Preduzeće je prestalo sa radom	12,2%	Prevremena penzija	9,4%
Briga o djeci i drugim članovima domaćinstva	4,8%	Redovna penzija	40,1%
Lični i porodični razlozi	4,5%	Drugi razlozi	4,5%

VI Siva ekonomija⁶

U skladu sa preporukama Međunarodne organizacija rada u upitnik o Istraživanju radne snage su uključena pitanja koja služe za ocjenu sive ekonomije. Pitanja, koja se po preporuci MOR-a uključuju u upitnik se odnose na postojanje ugovora o radu sa poslodavcem, plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje, kao i pitanja koja se odnose na zdravstveno osiguranje.

Prilikom ocjene sive ekonomije, kao pitanja koja su služila za procjenu korišćena su pitanja »Da li Vi ili Vaš poslodavac uplaćujete doprinose za socijalno osiguranje?« i pitanja koja se odnose na zdravstveno osiguranje – »Da li imate zdravstveno osiguranje?« i pitanje »Preko koga ste osigurani?«.

Osobe koje su odgovorile da plaćaju doprinose na socijalno osiguranje na cijeli iznos plate ili na dio su smatrane kao registrovane. Takođe, osobe koje su navele da imaju zdravstveno osiguranje i da su osigurane preko firme ili da samostalno uplaćuju doprinose su smatrane registrovanim osobama.

Osobe kojima poslodavac ili one samostalno nijesu uplaćivani socijalni doprinosi, kao i osobe koje nijesu imale zdravstveno osiguranje i osobe koje su osigurane preko člana domaćinstva, preko ustanove socijalne zaštite ili na drugi način su smatrane neregistrovanim zaposlenim.

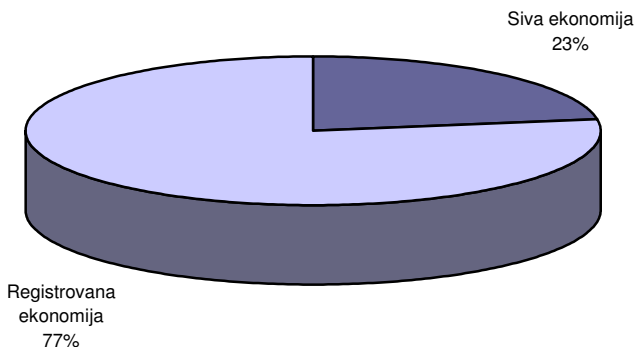
6.1. Pojavni oblici sive ekonomije na tržištu rada

Siva ekonomija na tržištu rada u Crnoj Gori se javlja u tri osnovna oblika: zaposlenost u sektoru sive ekonomije, neregistrovana zaposlenost u formalnom sektoru i zaposlenost u formalnom sektoru uz »djelimičnu registraciju« . Zaposlenost u sektoru sive ekonomije podrazumijeva radni angažman u neregistrovanim preduzećima, ili aktivnosti samozaposlenih osoba koje ne registruju uopšte svoju aktivnost. Drugi oblik, neregistrovana zaposlenost u formalnom sektoru podrazumijeva angažman osobe u registrovanim preduzećima ali bez prijave na socijalno osiguranje. Treći pojavni oblik sive ekonomije je djelimično registrovana zaposlenost, tj. osobe kojim poslodavac (ili one same) plaćaju poreze i doprinose samo na dio prihoda od zaposlenja, obično na iznos koji je minimalan u skladu sa propisima o radu.

Koristeći opisani način obrade podataka, prva dva pojavna oblika sive ekonomije su obuhvaćena pokazateljom sive ekonomije na nivou Crne Gore, tj. 22,6% ukupno zaposlenih je angažovano u sektoru sive ekonomije (rade u neregistrovanim preduzećima) i sektoru formalne ekonomije kao neregistrovani nezaposleni (dalje u tekstu "zaposleni u oblasti sive ekonomije"). Znači ukupno 49.442 osobe u Crnoj Gori su angažovane kao neregistrovani radnici bilo u sektoru formalne ili sektoru neformalne ekonomije. Na drugoj strani broj registrovanih zaposlenih osoba, uz napomenu da su u ovaj broj uključena lica koja samostalno uplaćuju samo zdravstveno osiguranje ili i zdravstveno i penzijsko osiguranje (npr. poljoprivrednici i preduzetnici) je 169.167.

⁶ Svi podaci se odnose na populaciju strositi od 15 do 65 godina

Struktura zaposlenih po angažmanu u svojoj ili registrovanoj ekonomiji

Za analizu je veoma interesantno vidjeti koliki je nivo sive ekonomije u zavisnosti od radne pozicije. Tako na primjer od ukupnog broja onih koji čija je radna pozicija zaposleni, preciznije 13,9% radi u oblasti sive ekonomije.

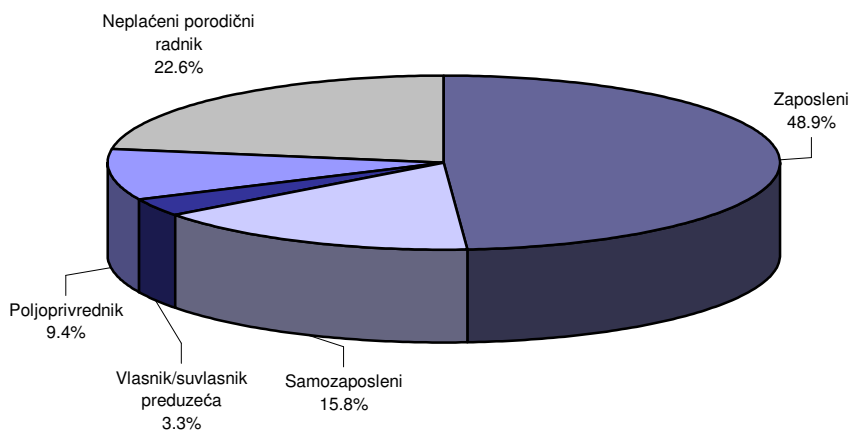
Takodje, najveći broj vlasnika i suvlasnika preduzeća posluje u registrovanoj ekonomiji, pa učešće onih koji posluje u oblasti sive ekonomije u ovoj grupi iznosi 13,2% ekonomije. Udio osoba koje rade u svojoj ekonomiji u drugim grupama je znatno veći. Tako na primjer 54,4% samozaposlenih radnika posluje u oblasti sive ekonomije, 74,7% poljoprivrednika i 92,6% neplaćenih porodičnih radnika.

Struktura zaposlenih osoba po radnoj poziciji i angažmanu u svojoj i registrovanoj ekonomiji

	Siva ekonomija	Registrovana ekonomija
Zaposleni	13,9%	86,1%
Samozaposleni	54,4%	45,6%
Vlasnik/suvlasnik preduzeća	13,2%	86,8%
Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu sa zaposlim	74,7%	25,3%
Neplaćeni porodicni radnik	92,6%	7,4%
Ukupno	49.442	169.167

Među angažovanim u svojoj ekonomiji, najveće učešće imaju osobe čija je radna pozicija zaposleni (48,9%). Samozaposleni čine 15,8% angažovanih u svojoj ekonomiji, dok neplaćeni porodični radnici čine 22,6%.

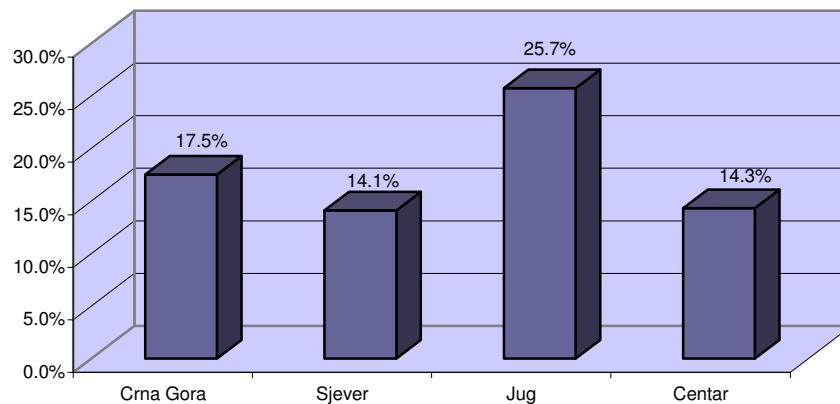
Struktura zaposlenih u svojoj ekonomiji prema radnoj poziciji

Treći pojavni oblik sive ekonomije – djelimična registracija zarada zaposlenih u registrovanoj ekonomiji je ocijenjena na osnovu pitanja »Da li vi i Vaš poslodavac plaćate doprinose za socijalno osiguranje?«. Osobe koje su odgovorile »Da na dio plate«, su osobe koje su uključene u treći pojavni oblik sive ekonomije na tržištu rada.

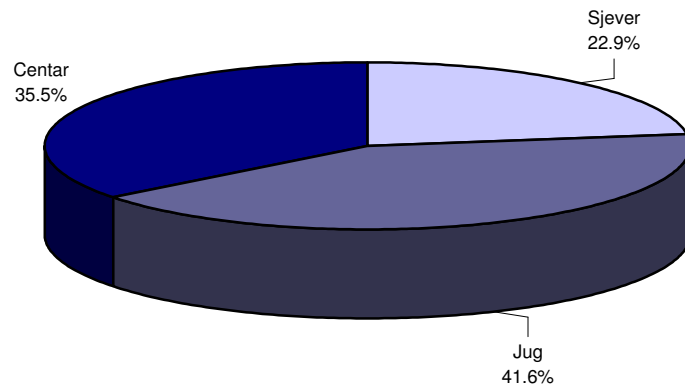
Prema rezultatima istraživanja, od ukupnog broja registrovanih zaposlenih osoba, djelimično registrovanu platu ima 17,5% zaposlenih. Najviši procenat zaposlenih u južnom regionu ima djelimično registrovanu platu (25,7% ukupno registrovanih osoba), dok ovaj pokazatelj za sjeverni i centralni region iznosi 14,1% i 14,3%, respektivno.

Učešće zaposlenih sa djelimično registrovanom platom u ukupnom broju zaposlenih

Od osoba sa djelimično registrovanom platom 41,6% je u južnom regionu, 35,5% u centralnom regionu, dok je 22,9% u sjevernom regionu.

Struktura zaposlenih sa djelimično registrovanom platom po regionima

Istraživanje pruža podatke i o učešću onih koji imaju djelimično registrovanu platu u registrovanoj zaposlenosti.

Ove podatke takodje smo analizirali po radnim pozicijama i analiza pokazuje da 15,1% od ukupnog broja zaposlenih koji posluju u okviru registrovane ekonomije ima djelimično registrovanu platu.

Kod ostalih grupa ovaj procenat je znatno veći i iznosi 30,8% za vlasnike i suvlasnike preduzeća, 37,5% za poljoprivrednike, 62,5% za samozaposlene i 64,7% za neplaćene porodične radnike.

Učešće registrovanih sa djelimično registrovanom platom u ukupnom broju zaposlenih

Zaposleni	15,1%
Samozaposleni	62,5%
Vlasnik/suvlasnik preduzeća	30,8%
Poljoprivrednik	37,5%
Neplaćeni porodični radnik	64,7%
Ukupno	31153

Osim pitanja koja su postavljena zaposlenim licima, poseban dio upitnika je bio posvećen vlasnicima/suvlasnicima biznisa. Pitanja su se odnosila na procenat registrovanih radnika u preduzeću i registrovanje plata zaposlenih.

Prema rezultatima istraživanja, najveći broj preduzeća, njih 61,3%, registruje sve svoje radnike. Dalje, 16,0% preduzeća registruje samo 10% radnika, dok 20% radnika registruje 4,8% preduzeća. Za registrovane radnike u prosjeku 57,4% plate je registrovano.

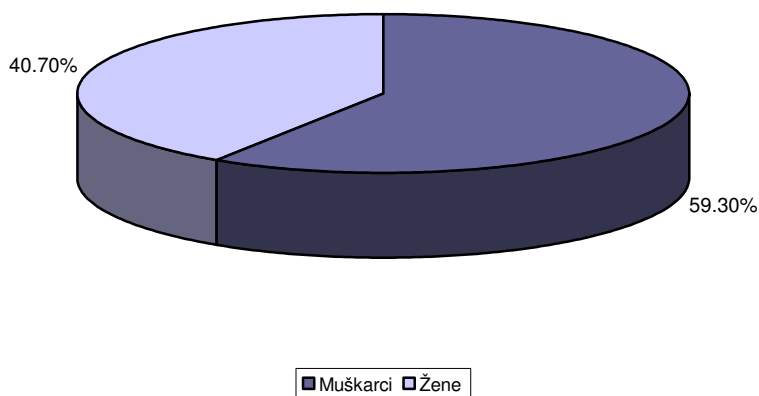
Struktura preduzeća prema procentu registrovanih radnika

Procenat registrovanih radnika	% od preduzeća	Procenat registrovanih radnika	% od preduzeća
10%	16,0%	60%	2,4%
20%	4,8%	70%	3,7%
30%	0,7%	80%	4,8%
40%	1,8%	90%	1,7%
50%	2,9%	100%	61,3%

6.2. Osnovne karakteristike osoba angažovanih u sivoj ekonomiji

Od ukupnog broja osoba koje su angažovane u sivoj ekonomiji 59,6% su muškarci.

Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji po polu

Istraživanje pokazuje da je najveći dio populacije angažovane u oblasti sive ekonomije starosti od 20 do 29 godina-32,7% Takođe je značajno učešće i osoba od 30 do 34 (11,8%), osoba starosti od 35 do 39 godina (11,6%) i osoba starosti od 50 do 54 godine (11,9%).

Struktura angažovanih u sivoj ekonomiji prema starosnim grupama

Od 15 do 19	4,7%	Od 40 do 44	11,6%
Od 20 do 24	16,1%	Od 45 do 50	10,0%
Od 25 do 29	16,6%	Od 50 do 54	11,9%
Od 30 do 34	11,8%	Od 55 do 59	6,4%

Analiza strukture zaposlenih u sivoj ekonomiji prema obrazovanju pokazuje da je najveći broj ovih osoba sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem u trajanju od 4 godine (45,0%), kao i onih koji imaju završeno srednje stručno obrazovanje u trajanju od 3 godine (27,2%). Najmanje učešće u zaposlenim u sivoj ekonomiji bilježe oni koji imaju završen doktorat (0,0%), oni koji nemaju završenu školu (0,4%) i oni koji imaju završene posdiplomske studije (0,5%):

Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji prema obrazovanju

Bez škole	0,4%
Nepotpuna osnovna škola	1,1%
Osnovna škola	9,1%
Osnovna škola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	1,3%
Srednje stručno obrazovanje - 3 godine	27,2%
Srednje stručno obrazovanje - 4 godine	45,0%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	1,6%
Više obrazovanje	7,2%
Fakultetsko obrazovanje	6,5%
Postdiplomske studije	0,5%
Doktorat	0,0%

Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji po djelatnostima pokazuje da najveće učešće imaju zaposleni u hotelima i restoranima (19,1%), zatim zaposleni u poljoprivredi (18,0%), kao i oni koji rade u veletrgovinama i trgovinama (15,7%).

Najmanje učešće u grupi zaposlenih u sivoj ekonomiji imaju oni koji se bave prodajom i iznajmljivanjem nekretnina (0,2%), zaposleni u sektoru snabdijevanje strujom, vodom i gasom (0,7%), zdravstvenom sektoru (0,7%) kao i zaposleni u sektoru finansijskog posredovanja (15,7%).

Struktura zaposlenih u sivoj ekonomiji po djelatnostima

Poljoprivreda, lov i šumarstvo	18,0%	Prodaja i iznajmljivanje nekretnina	0,2%
Proizvodnja	3,6%	Telekomunikacije i mediji	1,0%
Snabdijevanje strujom, vodom i gasom	0,7%	Obrazovanje i kultura	1,9%
Gradjevinarstvo	4,7%	Zdravstvene usluge	0,7%
Veletrgovina i trgovina	15,7%	Zanatske usluge	11,6%
Hoteli i restorani	19,1%	NVO	1,2%
Transportne usluge, usluge skladištenja	9,7%	Komunalne usluge	1,2%
Finansijsko posredovanje	0,9%	Ostalo	7,7%
Poslovne usluge	2,3%		

VII Barijere za zapošljavanje

Ispitanici su bili upitani da se izjasne o osnovnim barijerama za zapošljavanje. Istraživanje pokazuje da ispitanici smatraju da najznačajniju barijeru za zapošljavanje predstavlja loša ekonomska situacija (38,4% svih dobijenih odgovora odnosilo se na ovaj razlog)⁷. Kao drugu po značaju barijeru ispitanici su izdvojili niske plate (19,7% od ukupnog broja odgovora), dok je na trećem mjestu loše radno zakonodavstvo (15,0% od ukupno dobijenih odgovora). Prema mišljenjima ispitanika visoke plate najmanje predstavljaju barijeru za zapošljavanje (0,8% od ukupnog broja dobijenih odgovora). Isti nivo značajnosti, kao barijeri za zapošljavanje, ispitanici su dali visokim porezima i doprinosima kao i lošim uslovima za rad.

Osnovne barijere za zapošljavanje

	Crna Gora	Sjever	Jug	Centar
Loša ekonomska situacija	38,4%	45,7%	31,7%	36,6%
Loše radno zakonodavstvo	15,0%	15,5%	14,0%	15,1%
Visoki porezi i doprinosi	9,8%	10,1%	11,5%	8,7%
Loša kvalifikovanost radne snage	5,4%	4,5%	8,1%	4,7%
Visoke plate	0,8%	0,5%	1,7%	0,6%
Niske plate	19,7%	15,7%	21,4%	21,8%
Loši uslovi za rad	9,6%	6,8%	10,5%	11,2%
Drugo	1,3%	1,3%	1,1%	1,4%

Interesantno je analizirati da li postoje razlike u odgovorima onih koji su vlasnici biznisa, koji su samozaposleni ili zaposleni. Podaci pokazuju da prema mišljenju svih pomenutih grupa loša ekonomska situacija predstavlja osnovnu barijeru za zapošljavanje. Međutim prema mišljenju samozaposlenih druga po značaju barijera su visoki porezi i doprinosi (18,2% od ukupno dobijenih odgovora odnosilo se na ovu barijeru), dok je na trećem mjestu loše radno zakonodavstvo (17,7% od ukupno dobijenih odgovora). Poslodavci također značajnom barijerom smatraju i loše kvalifikovanu radnu snagu (10,9% od ukupno dobijenih odgovora).

Zaposleni smatraju da je loše radno zakonodavstvo druga bitna barijera za zapošljavanje (17,60% od ukupnog broja dobijenih odgovora), dok su na trećem mjestu niske plate (14,50%).

Samozaposleni pored loše ekonomske situacije izdvajaju niske plate i loše radno zakonodavstvo kao osnovne barijere. Slično mišljenje imaju i poljoprivrednici.

**Osnovne barijere za zapošljavanje
(analiza odgovora prema radnoj poziciji)**

	Vlasnici biznisa	Samozaposleni	Zaposleni	Poljoprivrednici
Loša ekonomska situacija	29,7%	34,4%	35,5%	46,2%
Loše radno zakonodavstvo	17,7%	13,2%	16,7%	12,0%
Visoki porezi i doprinosi	18,2%	12,1%	10,4%	8,6%
Loša kvalifikovanost radne snage	10,9%	5,2%	6,0%	5,0%
Visoke plate	1,6%	1,7%	0,9%	0,0%
Niske plate	12,6%	19,4%	20,4%	15,2%
Loši uslovi za rad	9,3%	11,2%	9,3%	12,9%
Drugo	0,0%	2,7%	0,9%	0,0%

Ispitanici su bili upitani i o tome šta bi prema njihovom mišljenju doprinjelo nižoj nezaposlenosti.

⁷ Ispitanici su imali mogućnost davanja više odgovora na postavljeno pitanje. Rezultati su prikazani kao % od ukupnog broja dobijenih odgovora.

Na prvom mjestu prema broju dobijenih dogovora je bolja ekonomska situacija (39,2% od ukupnog broja dobijenih odgovora), zatim smanjenje poreza i doprinosa (19,7%) kao i unapredjenje radnih propisa (13,4%).

Od ukupnog broja dobijenih odgovora isti procenat (9,2%) se odnosi na poboljšanje znanja nezaposlenih i na postojanje većeg broja posrednika odnosno agencija za zapošljavanje.

Promjene koje bi doprinjele nižoj nezaposlenosti

	Crna Gora	Sjever	Jug	Centar
Smanjenje poreza i doprinosa	19,7%	19,8%	18,3%	20,5%
Unapredjivanje radnih propisa	13,4%	13,6%	12,6%	13,6%
Bolja ekonomska situacija	39,2%	40,8%	37,0%	39,1%
Poboljšanje znanja nezaposlenih	9,2%	9,7%	8,5%	9,2%
Bolje sučeljavanje ponude i tražnje na tržištu	7,3%	5,6%	11,6%	6,4%
Veći broj posrednika, agencija za zaposljavanje	9,2%	8,9%	8,2%	9,9%
Drugo	1,9%	1,6%	3,8%	1,3%

Analiza pokazuje da sve grupe ispitanika, prema radnoj poziciji, smatraju da bi bolja ekonomska situacija doprinjela nižoj nezaposlenosti. Takodje, svi ispitanici se slažu da je druga po značaju promjena koja bi uticala na smanjenje nezaposlenosti, smanjenje poreza i doprinosa.

Medjutim, vlasnici biznisa za razliku od drugih grupa, smatraju da bi nakon toga poboljšanje znanja nezaposlenih najviše doprinjelo smanjenju nezaposlenosti (14,9% od ukupnog broja dobijenih odgovora). Kao treći bitan razlog ostale grupe (samozaposleni, zaposleni i poljoprivrednici) navode unapredjenje radnih propisa.

Promjene koje bi doprinjele nižoj nezaposlenosti (analiza odgovora prema radnoj poziciji)

	Vlasnici biznisa	Samozaposleni	Zaposleni	Poljoprivrednici
Smanjenje poreza i doprinosa	25,6%	20,8%	20,1%	20,3%
Unapredjivanje radnih propisa	12,1%	12,7%	14,9%	14,7%
Bolja ekonomska situacija	31,2%	38,4%	35,5%	42,8%
Poboljšanje znanja nezaposlenih	14,9%	11,3%	9,3%	6,0%
Bolje sučeljavanje ponude i tražnje na tržištu	8,0%	7,1%	9,4%	10,1%
Veći broj posrednika, agencija za zaposljavanje	6,6%	6,7%	9,0%	6,1%
Drugo	1,7%	2,9%	0,0%	0,0%

Informacije o barijerama za zapošljavanje nude nam i odgovori vlasnika odnosno suvlasnika biznisa koji imaju neregistrovane radnike.

Naime, osnovni razlog zbog kojeg ne registruju svoje zaposlene su visoki porezi i doprinosi (70,5% je ispitanika je navelo ovaj razlog). Drugi razlog zbog kojeg poslodavci ne registruju zaposlene je komplikovana procedura zapošljavanja (14,1%), dok je treći komplikovano otpuštanje u slučaju viška zaposlenih radnika (6,1% ukupnog broja ispitanika je dalo ovaj odgovor).

Razlozi zbog kojih poslodavci ne registruju svoje zaposlene

Visoki porezi i doprinosi	70,5%
Komplikovana procedura	14,1%
Komplikovano otpuštanje u slučaju viška zaposlenih	6,1%
Drugo	9,3%

Vlasnici i suvlasnici biznisa su upitani da navedu koji su to razlozi koji bi ih motivisali da registruju neprijavljene radnike. Najveći broj ispitanika, 58,4%, je odgovorio da bi to bili niži porezi i doprinosi. Pojednostavljene procedure zapošljavanja bile bi osnovni motivacioni faktor za 24,5% ispitanika, a pojednostavljene procedure otpuštanja za 5,4% ispitanika.

Registrovali koji bi naveli poslodavce da registruju radnike

Smanjenje porez i doprinosa	58,4%
Pojednostavi procedura zapošljavanja	24,5%
Pojednostavi procedura otpuštanja	5,4%
Drugo	11,7%

VIII Ključni indikatori tržišta rada

Međunarodna organizacija rada (International Labor Organization – ILO) je definisala set od 20 indikatora, koji opisuju situaciju na tržištu rada, a koji su unificirani za potrebe međunarodnih poređenja. Ovaj set od 20 indikatora se objavljuje u posebnoj publikaciji "Ključni indikatori tržišta rada" (Key Indicators on the Labor Market)⁸. Publikacija daje podatke po zemljama kao i poređenja za skoro sve zemlje u svijetu. U ovom dijelu se daje pregled 18 indikatora koji su vezani za tržište rada, dok su dva preostala indikatora vezana za socijalni status, koji nije bio predmet analize tokom ovog istraživanja.

8.1. Stopa participacije radne snage – stopa aktivnosti (Labor force participation rate)

Stopa participacije radne snage (stopa aktivnosti) je pokazatelj udjela ekonomski aktivnog stanovništva u radno sposobnom stanovništvu u jednoj ekonomiji. Ova stopa pokazuje relativnu veličinu ponude rada, dok njen prikaz po polu i starosti daje profil distribucije ekonomski aktivnog stanovništva u zemlji.

Stopa participacije radne snage se računa kao procentualni udio radne snage u radno sposobnom stanovništvu. Radna snaga predstavlja zbir broja zaposlenih osoba i broja nezaposlenih osoba. Radno sposobno stanovništvo predstavlja stanovništvo određenih godina starosti. U Crnoj Gori radno sposobno stanovništvo je stanovništvo između 15 i 65 godina starosti.

Stopa participacije radne snage, ukupno i po polu, u Crnoj Gori je data u tabeli 6.1.

Stopa participacije radne snage (15 +)	52,5
Stopa participacije muške radne snage (15 +)	52,1
Stopa participacije ženske radne snage (15 +)	43,0
Stopa participacije radne snage (15 -65)	59,1
Stopa participacije muške radne snage (15-65)	68,9
Stopa participacije ženske radne snage (15-65)	49,2

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

Stopa participacije radne snage u Crnoj Gori, u poređenju sa drugim zemljama, je na prosječnom nivou. Stopa participacije žena je nešto niža od stope participacije muškaraca, i po međunarodnim standardima spada u niske stope, budući da se kao niske smatraju stope ispod 50%.

8.2. Odnos zaposleni/populacija (Employment-to-population ratio)

Odnos zaposleni/populacija (stopa zaposlenosti) se definiše kao udio radno-sposobnog stanovništva koji je zaposlen. Kao indikator, odnos zaposleni/populacija daje informaciju o sposobnosti ekonomije da kreira poslove. Iako se visoka vrijednost odnosa smatra dobrim pokazateljom, ovaj indikator sam po sebi ne daje informacije o problemima na tržištu rada kao što su niske zarade, skrivena nezaposlenost, postojanje sive ekonomije.

⁸ www.ilo.org

Podaci za posljednje godine pokazuju da se, u većini ekonomija, vrijednost ovog odnosa kreće između 50 i 70%. Zemlje koje imaju visok odnos zaposleni/populacija – preko 70%- su uglavnom zemlje u razvoju, u čije pokazatelje je uključena i zaposlenost u sivoj ekonomiji, koja je u ovim zemljama ogromna i predstavlja značajan izvor zaposlenosti. Nizak odnos je ispod 35%.

Odnos zaposleni populacija (15 +)	46,0%
Odnos zaposleni populacija (15 -65)	51,7%

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

Vrijednost odnosa zaposleni/populacija za Crnu Goru je 46%. Odnos za Crnu Goru je nešto izvan uobičajenog obima (od 50 do 70), ali ne spada u grupu niskih.

8.3. Status zaposlene osobe (Status in employment)

Pokazatelj status zaposlene osobe razlikuje tri važne kategorije zaposlenih: (a) zaposleni, koji rade za platu; (b) samozaposleni radnici; i (c) neplaćeni radnici u porodici.

Zaposleni	78,9%
Samozaposleni, od čega	15,4%
• Samozaposleni	6,7%
• Vlasnik/suvlasnik preduzeća	3,9%
• Vlasnik/suvlasnik preduzaća koje ne zaposljava radnike	1,9%
• Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu sa zaposlenim	0,4%
• Poljoprivrednik na sopstvenom gazdinstvu bez zaposlenih	2,4%
Neplaćeni porodični radnik	5,7%

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

8.4. Zaposlenost po sektorima (Employment by sector)

Indikator zaposlenosti po sektorima dijeli zaposlenost u tri široke grupacije ekonomskih aktivnosti: poljoprivreda, industrija i usluge.

Zaposlenost po sektorima u Crnoj Gori (2007)

	%
Poljoprivreda	8,9
Industrija	14,6
Usluge	76,5

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

8.5. Zaposleni koji ne rade puno radno vrijeme (Part-time workers)

Indikator radnika sa nepunim radnim vremenom se fokusira na pojedince koji rade manje od punog radnog vremena, kao procenat ukupnog broja zaposlenih. Za ovaj pokazatelj se koriste dvije različite mjere:

- (i) ukupan broj zaposlenih sa nepunim radnim vremenom kao dio ukupne zaposlenosti, ili "stopa zaposlenosti sa nepunim radnim vremenom";
- (ii) procenat žena u ukupnom broju radnika sa nepunim radnim vremenom.

U Crnoj Gori u 2007. godini stopa zaposlenosti sa nepunim radnim vremenom je 4,5%, dok je udio žena u ukupnom broju radnika sa nepunim radnim vremenom 50,5%.

8.6. Časovi rada (Hours of work)

Ovaj indikator uključuje tri različite mjere o vremenu koje zaposleni posvećuju poslu. Prva mjera se obično odnosi na zaposlene koji rade manji broj sati nedjeljno, 30 sati i manje, kao procenat ukupno zaposlenih osoba. Druga mjera se odnosi na udio osoba koje obično rade više sati od uobičajenih 40 nedjeljno, u ukupnom broju zaposlenih. Treća mjera je prosječan broj sati rada po osobi godišnje.

Pokazatelji⁹ za Crnu Goru za 2007. godinu su sledeći:

- zaposleni koji rade manji broj sati nedjeljno kao procenat ukupno zaposlenih osoba - 2,5%
- udio osoba koje obično rade više od 40 sati nedjeljno u ukupnom broju zaposlenih – 25,5%¹⁰
- prosječan broj sati rada po osobi godišnje – 2200.

8.7. Zaposlenost u sivoj ekonomiji (Employment in the informal economy)

Ovaj indikator je mjera zaposlenosti u sivoj ekonomiji kao procenat ukupne zaposlenosti, tj. racio između broja zaposlenih u sivoj ekonomiji i broja zaposlenih osoba. U Crnoj Gori od ukupno zaposlenih osoba, prema ISSP istraživanju radne snage, 22,6% u 2007. godini je bilo u oblasti sive ekonomije.

8.8. Nezaposlenost (Unemployment)

Stopa nezaposlenosti je vjerovatno najpoznatiji indikator na tržištu rada. Zajedno sa raciom zaposleni/populacija, stopa nezaposlenosti predstavlja najširi pokazatelj situacije na tržištu rada. Stopa nezaposlenosti predstavlja udio nezaposlenih u ukupnoj radnoj snazi (zaposleni + nezaposleni).

Pokazatelji nezaposlenosti	
Stopa nezaposlenosti (15 +)	12,3%
Stopa nezaposlenosti (15 -65)	12,6%

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

8.9. Nezaposlenost među mladima (Youth unemployment)

Generalno, nezaposlenost među mladima se smatra važnim problemom u mnogim ekonomijama, bez obzira na nivo razvoja posmatrane ekonomije. Za potrebe ovog indikatora, termin "mladi"

⁹ Izvor -ISSP Istraživanje domaćinstava, izdanja iz 2002. godine

¹⁰Osobe rade više sati od 40 nedjeljno uključuju osobe koje pored glavnog imaju i dodatni posao, kao i osobe koje na glavnom poslu rade više od 40 sati nedjeljno.

podrazumijeva osobe od 15 do 24 godine starosti, dok se termin "odrasli" odnosi na sve sa 25 i više godina starosti. Indikator se sastoji od četiri različite mjere, koje predstavljaju problem nezaposlenosti sa različitih aspekata. Mjere su: (i) stopa nezaposlenosti mladih (nezaposleni mladi kao procenat mlade radne snage); (ii) racio stope nezaposlenosti mladih i stope nezaposlenosti odraslih; (iii) nezaposleni mladi kao procenat ukupnog broja nezaposlenih; (iv) nezaposleni mladi kao procenat ukupne populacije mladih.

Pokazatelji nezaposlenosti među mladim ljudima

Stopa nezaposlenosti mladih (15 -24)	26,2%
Racio stopa nezaposlenosti mladih (15-24)/stopa nezaposlenosti odraslih (25 -65)	2,5%
Nezaposleni mladi (15 -24) kao % ukupnog broja nezaposlenih	27,9%
Nezaposleni mladi (15-24) kao % ukupne populacije mladih	9,1%

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

Stope nezaposlenosti mladih su obično veće od stopa nezaposlenosti odraslih osoba; u većini ekonomija, stope nezaposlenosti mladih su duplo veće od stopa nezaposlenosti odraslih.

8.10. Dugoročna nezaposlenost (Long-term unemployment)

Pokazatelj dugoročne nezaposlenosti posmatra trajanje nezaposlenosti, tj. vrijeme koliko je nezaposlena osoba bez posla i traži posao. U ovom slučaju, dok su kratki periodi u kojima je osoba nezaposlena manje zabrinjavajući, posebno ukoliko su nezaposleni "pokriveni" šemama za osiguranje od nezaposlenosti ili sličnim formama podrške, duži periodi nezaposlenosti nose sa sobom mnoge neželjene efekte (u prvom redu gubitak prihoda i smanjenu mogućnost zapošljavanja osobe). Kratkoročna nezaposlenost se ponekad posmatra kao poželjna, posebno kad omogućava osobi bez posla da nađe optimalno zaposlenje. Takođe, u sistemima gdje radnici mogu biti privremeno otpušteni i ponovo pozvani na posao, ovakva nezaposlenost omogućava poslodavcima da prebrode privremena smanjenja u nivou ekonomskih aktivnosti.

Indikator se sastoji od dvije različite mjere dugotrajne nezaposlenosti:

- (a) dugoročna stopa nezaposlenosti - nezaposleni jednu godinu ili duže kao procenat radne snage ; i
- (b) obim dugoročne nezaposlenosti – nezaposleni jednu godinu ili duže kao procenat ukupnog broja nezaposlenih.

Dugoročna nezaposlenost u Crnoj Gori 2007. godina

Stopa dugoročne nezaposlenosti (15 -65)	5,5%
Obim dugoročne nezaposlenosti (15-65)	2,5%

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

Dugoročnu stopu nezaposlenosti treba posmatrati u vezi sa stopom mobilnosti nezaposlenih osoba. Stopa mobilnosti nezaposlenosti predstavlja sumu tokova iz nezaposlenosti u zaposlenost i suprotnih tokova iz zaposlenosti u nezaposlenost. Ona pokazuje ukupna kretanja ili rotaciju između dva segmenta tržišta rada. Ako je rotacija mala, znači da mali broj nezaposlenih osoba postaje zaposlen i neki nezaposleni će se pomjeriti u kategoriju dugoročno zaposlenih ili u kategoriju neaktivnog stanovništva. Ako postoji visok stepen mobilnosti osoba između zaposlenosti i nezaposlenosti, tržište poslova će postati visoko segmentirano i vrlo je vjerovatno da će osoba koja je nezaposlena duži period imati više poteškoća da dobije posao.

8.11. Nezaposlenost po nivou obrazovanja (Unemployment by educational attainment)

Indikator nezaposlenosti po nivou obrazovanja se fokusira na nezaposlenost među radnicima koji su kategorizovani po nivou obrazovanja. Ovaj indikator je procentualna distribucija ukupnog broja nezaposlenih u ekonomiji prema pet nivoa obrazovanja – manje od jedne godine, manje od nivoa osnovne škole, primarni nivo (osnovna škola), sekundarni nivo (srednja škola), tercijalni nivo (viša škola, univerzitet)

Struktura nezaposlenih prema nivou obrazovanja u Crnoj Gori (2007. godina)

Manje od jedne godine	0,0
Manje od nivoa osnovne škole	0,0
Primarni nivo (osnovna škola)	13,6
Sekundarni nivo (srednja škola)	72,9
Tercijalni nivo (univerzitet ili viša škola)	13,5

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

Dijeljenjem udjela nezaposlenosti određenog nivoa obrazovanja sa njegovim udjelom u ukupnoj radnoj snazi dobija se racio iznad ili ispod jedinice. Racio ispod jedinice pokazuje da stanovništvo sa određenim nivoom obrazovanja mnogo bolje prolazi u smislu zaposlenosti, nego što ukazuje njegov nivo u ukupnoj radnoj snazi. U bogatijim ekonomijama, manje obrazovano stanovništvo će vjerovatnije biti nezaposleno, tražnja za obrazovanim radnicima se može vidjeti kroz racio ispod jedinice.

8.12. Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada (Time-related underemployment)

Ovaj indikator se odnosi na broj zaposlenih osoba čiji su časovi rada u posmatranom periodu nedovoljni u odnosu na poželjnu situaciju zaposlenosti u kojoj su zaposleni voljni i sposobni da se angažuju. Indikator je ranije bio poznat kao "vidljiva nedovoljna zaposlenost". Ovaj indikator koristi dvije različite stope: jedna pokazuje broj osoba koje su nedovoljno zaposlene u smislu časova rada kao procenat ukupne radne snage, a druga kao procenat ukupne zaposlenosti.

Istraživači različito definišu nedovoljnu zaposlenost koja se odnosi na časove rada, na primjer:

- Zaposlene osobe koje su prijavile da rade manje od punog radnog vremena ili čiji su časovi rada niži od određenog broja sati, i koji su takođe izjavili da su ih ne-dobrovoljni razlozi naveli da rade manje – to su tzv. "nedobrovoljni zaposleni koji rade nepuno radno vrijeme",
- Zaposlene osobe čiji su časovi rada ispod određenog nivoa i koje žele da rade više,
- Zaposlene osobe sa časovima rada ispod određenog nivoa i koje traže dodatne časove rada.

Nedovoljna zaposlenost koja se odnosi na časove rada

Nedobrovoljna zaposlenost nepuno radno vrijeme	1,1
Manje od nivoa osnovne škole	0,0
Primarni nivo (osnovna škola)	13,6
Sekundarni nivo (srednja škola)	72,9
Tercijalni nivo (univerzitet ili viša škola)	13,5

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

8.13. Stopa neaktivnosti (Inactivity rate)

Pored istraživanja aktivnosti i karakteristika ljudi u radnoj snazi, postoji stalan interes za pojedince koji su van radne snage, posebno za one koji žele da rade ali trenutno ne traže posao. Pojedinci su van radne snage ili neaktivni ako nijesu ni zaposleni ni nezaposleni, tj. ne traže posao aktivno.

Stopa neaktivnosti je udio populacije koji nije u radnoj snazi. Kad se saberu, stopa neaktivnosti i stopa participacije radne snage daju 100%.

Stope neaktivnosti za Crnu Goru prikazane su u narednoj tabeli.

Stopa neaktivnosti (15 +)	47,5
Stopa neaktivnosti muškaraca (15 +)	47,9
Stopa neaktivnosti žena (15 +)	57,0
Stopa neaktivnosti (15 -65)	40,9
Stopa neaktivnosti muškaraca (15-65)	31,1
Stopa neaktivnosti žena (15-65)	50,8

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

8.14. Nivo obrazovanja i nepismenost (Educational attainment and illiteracy)

Ovaj indikator odražava nivoe i distribuciju znanja i vještina u radnoj snazi. Indikator uključuje dvije mjere koje se odnose na nivo obrazovanja radne snage (nivo obrazovanja radne snage ukupno i po polu) i treću koja procjenjuje nepismenost odrasle populacije.

U tabeli 6.6 su dati podaci za Crnu Goru, na osnovu kojih možemo vidjeti da ne postoji velika razlika između muškaraca i žena u nivou obrazovanja. Takođe, udio osoba koje imaju tercijalni nivo obrazovanja je značajan, dok najviše osoba ima sekundarni nivo obrazovanja.

	Ukupno	od čega	
		Žene	Muškarci
Manje od jedne godine	0,4%	66,9%	33,1%
Manje od nivoa osnovne škole	0,7%	48,3%	51,7%
Primarni nivo (osnovna škola)	8,8%	39,9%	60,1%
Sekundarni nivo (srednja škola)	66,2%	38,8%	61,2%
Tercijalni nivo (univerzitet ili viša škola)	23,9%	48,1%	

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

U većini ekonomija u svijetu, veći procenat ženske radne snage ima završen tercijarni nivo obrazovanja, dok je najbrojnija populacija sa završenim sekundarnim nivoom.

Stopa¹¹ pismenosti crnogorske populacije je bila po popisu iz 2003. godine 97,65%, što je jako visoka vrijednost pokazatelja. U mnogim ekonomijama u svijetu još uvijek postoji veliki problem nepismenosti stanovništva: u 2006. godini je bilo 20 ekonomija koje su imale stope nepismenosti od preko 50%.

¹¹ Republički Zavod za statistiku Crne Gore, MONSTAT.

8.15. Indeksi plata u prerađivačkoj industriji (Manufacturing wage indices)

Indikator broj 15 predstavlja trendove u prosječnim realnim platama u prerađivačkoj industriji. Ovaj indikator je izabran iz više razloga. Prvo, informacija o prosječnim platama predstavlja jednu od najvažnijih informacija budući da su plate jedan od bitnih izvora prihoda domaćinstava. Informacija o nivou plata je neophodna za ocjenu životnog standarda i uslova rada. Drugo, plate u prerađivačkoj industriji su izabrane kao pokazatelj, iako prerađivačka industrija nije najzastupljenija industrija, zbog toga što su podaci o platama u prerađivačkoj industriji najdostupniji za većinu zemalja, a i tradicionalno prvi podaci o platama su prikupljeni u sektoru industrije. Treće, koncept realnih plata je izabran zbog potrebe poređenja nivoa plata u vremenu i među različitim ekonomijama.

Lančani indeksi nominalnih i realnih zarada u Crnoj Gori

	Nominalni	Realni
2001	115,0	94,4
2002	146,6	126,4
2003	104,8	98,2
2004	122,8	119,9
2005	114,6	112,0
2006	118,2	114,7

Izvor: Zarade u Republici Crnoj Gori 1965-2005 i mjesečna saopštenja, MONSTAT

8.16. Indeksi plata i zarada po zanimanjima (Occupational wage and earning indices)

Dok indikator broj 15 pokazuje prosječan nivo plata na nivou industrije, ovaj indikator posmatra trendove u platama po zanimanjima u određenoj industrijskoj grani. Uopšteno je mišljenje da su plate za pojedina zanimanja mnogo interesantnije za analizu, jer obezbjeđuju fokusiranje na pojedine tipove radnika ili zanimanja u okviru jedne djelatnosti.

Za potrebe ovog indikatora, obično se posmatraju sledeća zanimanja: radnik u građevinarstvu; varioc u metalnoj industriji; profesionalna negovateljica; učitelj razredne nastave; kompjuterski programer u sektoru osiguranja; i računovođa u bankarskom sektoru. U nastavku je dat primjer zarada po odbarnim zanimanjima obračunatih na osnovu podataka iz istraživanja.

Prosječne plate po zanimanjima u junu 2007. godine

	Prosjek (u mjesečno)
Činovnik	267,0
Ekonomista	464,5
Električar	541,2
Konobar	236,2
Nastavnik	278,7
Trgovac	256,7

Izvor: ISSP Istraživanje radne snage 2007

U Crnoj Gori u statističkom sistemu ne postoje podaci o zaradama po zanimanjima.

8.17. Trošak kompenzacija po satu (Hourly compensation costs)

Ovaj indikator posmatra nivo, trendove i strukturu troška kompenzacija po satu za zapošljavanje proizvodnog radnika u prerađivačkoj industriji. Ovaj indikator pokazuje i iznos troška rada osim plate kao udio ukupnog troška zarade. Prosječni trošak komenzacija po satu je mjera koja predstavlja troškove poslodavca na benefite obezbijeđene zaposlenom po satu rada. Ovi benefiti

pripadaju zaposlenom ili direktno u formi bruto plate ili indirektno u formi poslodavčevih doprinosa za obavezno, ugovorene i privatne šeme socijalnog osiguranja - penzionog osiguranja, zdravstvenog osiguranja, osiguranja života. Ovi benefiti se nazivaju ne-platni benefiti, dok za poslodavca oni predstavljaju ne-platni trošak rada.

Proječan trošak kompenzacija po satu po djelatnostima u Crnoj Gori (prosjeak januar-jun 2007.)

Djelatnost	U € po satu	Djelatnost	U € po satu
Poljop.,šumar. i vodoprivreda	2,7	Saobraćaj,skladištenje i veze	4,5
Ribarstvo	1,3	Finansijsko posredovanje	8,0
Vađenje ruda i kamena	5,3	Poslovi s nekretn.,iznajmljivanje	2,9
Prerađivačka industrija	3,6	Državna uprava i soc.osiguranje	3,5
Proiz.el.energije,gasa i vode	4,9	Obrazovanje	2,9
Građevinarstvo	3,1	Zdravstveni i socijalni rad	2,9
Trg.na veliko i malo,opravka	2,0	Druge komun.,društ.i lične usluge	3,0
Hoteli i restorani	2,6		

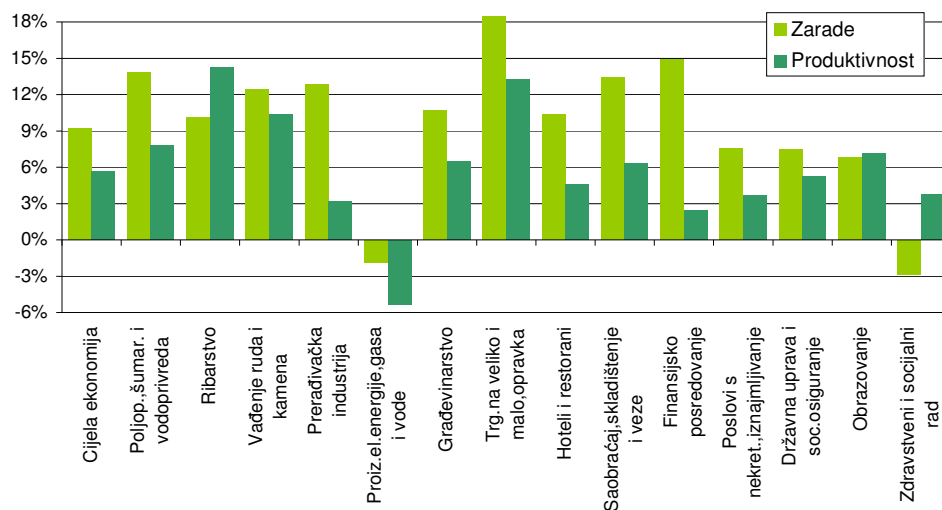
Izvor: Zavod za statistiku Crne Gore; kalkulacije: ISSP

8.18. Produktivnost rada i jedinični trošak rada (Labor productivity and unit labour costs)

Ovaj indikator predstavlja produktivnost rada za čitavu ekonomiju, prerađivačku industriju, transport i veze, veleprodaju i maloprodaju, uključujući hotele i restorane. Produktivnost rada je definisana kao output – mjereno bruto domaćim proizvodom (GDP) –po jedinici inputa rada (po zaposlenom). Za značajan broj ekonomija, mjere produktivnosti za čitavu ekonomiju u prerađivačkoj industriji su dopunjene i mjerom jediničnog troška rada, tj. troškom rada po jedinici outputa.

Produktivnost rada u Crnoj Gori u periodu od 2001 do 2005 godine je prikazana na slijedećem grafiku. Podaci pokazuju da se u posmatranom periodu produktivnost rada, mjenjenjima bruto dodatom vrijednošću po radniku, povećavala u prosjeku za 5,7% godišnje.

Prosječni godišnji rast produktivnosti i zarada bez poreza i doprinosa u periodu od 2001-2005. godine

Izvor: ISSP MONET 26

Produktivnost rada mjerena vrijednošću BDP-a po zaposlenoj osobi je porasla za 5% u 2006. godini.

Tabela 1. Aktivnost stanovništva starijeg od 15 godina

	Crna Gora	Sjever	Centar	Jug
Ukupno stanovništvo	627.078	228.647	261.690	136.742
Mladje od 15 godina	128.561	51.105	54.399	23.056
Starije od 15 godina	498.517	177.541	207.291	113.686
Stanovništvo staro između 15-65	422.509	151.435	174.331	96.743
Aktivno stanovništvo	261.721	88.015	102.913	70.793
Zaposleni	229.108	72.437	91.415	65.256
Nezaposleni	32.613	15.578	11.498	5.537
Neaktivno stanovništvo	236.796	89.526	104.377	42.893
		Muški pol		
Stanovništvo starije od 15 godina	247.355	87.355	102.948	56.999
Aktivno stanovništvo	153.672	52.983	59.274	41.314
Zaposleni	133.432	43.668	52.253	37.660
Nezaposleni	21.163	9.315	7.021	3.654
Neaktivno stanovništvo	93.704	34.372	43.674	15.685
		Ženski pol		
Stanovništvo starije od 15 godina	251.162	90.186	104.342	56.687
Aktivno stanovništvo	108.049	35.032	43.639	29.479
Zaposleni	95.676	28.768	39.163	27.596
Nezaposleni	11.450	6.264	4.477	1.883
Neaktivno stanovništvo	143.092	55.154	60.703	27.208

Tabela 2. Aktivnost stanovništva starosti od 15-65

	Crna Gora	Sjever	Centar	Jug
Ukupno stanovništvo	627.078	228.647	261.690	136.742
Mladje od 15 godina	128.561	51.105	54.399	23.056
Starije od 15 godina	498.517	177.541	207.291	113.686
Stanovništvo staro između 15-65	422.509	151.435	174.331	96.743
Aktivno stanovništvo	250.125	82.723	100.576	66.826
Zaposleni	218.609	67.903	87.595	63.111
Nezaposleni	31.516	14.820	12.851	3.845
Neaktivno stanovništvo	172.384	68.712	73.755	29.917
Stopa aktivnosti	59,2%	54,6%	57,7%	68,9%
Stopa nezaposlenosti	12,6%	17,9%	12,8%	5,8%

Tabela 3. Status u radnoj snazi prema novou obrazovanja

	Aktivan		Neaktivan
	Zaposlen	Nezaposlen	
Bez skole			
Bez skole	14,3%	0,0%	85,7%
Nepotpuna osnovna skola	23,8%	0,0%	76,2%
Osnovna skola	26,9%	7,9%	65,2%
Osnovna skola i dodatno osposobljavanje 6 mjeseci II stepen	43,3%	4,5%	52,2%
Srednje strucno obrazovanje - 3 godine	49,1%	11,7%	39,2%
Srednje strucno obrazovanje - 4 godine	53,8%	6,7%	39,5%
Specijalizacija na osnovu srednjeg obrazovanja - VK	64,1%	7,7%	28,2%
Vise obrazovanje	70,7%	6,7%	22,6%
Fakultetsko obrazovanje	63,6%	4,2%	32,2%
Postdiplomske studije	87,0%	4,3%	8,7%
Doktorat	85,7%	0,0%	14,3%

Tabela 4. Status u radnoj snazi po starosnim grupama

	Aktivan		Neaktivan
	Zaposlen	Nezaposlen	
od 15 do 19	9,4%	4,6%	86,0%
od 20 do 24	36,8%	12,3%	50,9%
od 25 do 29	58,5%	11,5%	29,9%
od 30 do 34	66,6%	10,2%	23,2%
od 35 do 39	68,0%	9,8%	22,2%
od 40 do 44	68,5%	5,4%	26,1%
od 45 do 49	64,6%	6,2%	29,2%
od 50 do 54	62,0%	5,1%	32,9%
od 55 do 59	50,6%	3,8%	45,5%
od 60 do 64	27,0%	0,0%	73,0%
65 i vise	6,2%	0,3%	93,4%
nepoznato	52,3%	3,6%	44,1%

Tabela 5: Struktura zaposlenosti po regionima

	Crna Gora	Sjever	Jug	Centar
Poljoprivreda, lov i sumarstvo	9,0%	13,7%	5,31%	8,11%
Proizvodnja	8,4%	10,1%	2,31%	11,11%
Snabdijevanje strujom, vodom i gasom	2,5%	1,51%	1,81%	3,81%
Gradjevinrstvo	3,7%	4,91%	1,41%	4,41%
Veletrgovina i trgovina	13,2%	11,31%	16,91%	12,01%
Hoteli i restorani	12,1%	7,71%	24,31%	6,41%
Transportne usluge, usluge skladistenja	8,2%	6,21%	11,71%	7,21%
Finansijsko posredovanje	3,1%	3,61%	2,51%	3,11%
Poslovne usluge	4,2%	3,21%	4,01%	5,21%
Prodaja i iznajmljivanje nekretnina	0,3%	0,41%	0,31%	0,31%
Telekomunikacije i mediji	2,2%	1,51%	1,81%	3,01%
Javna administracija, vojska i policija	7,9%	8,91%	4,81%	9,61%
Obrazovanje i kultura	6,5%	9,81%	2,21%	7,11%
Zdravstvene usluge	5,3%	5,81%	4,61%	5,51%
Zanatske usluge	5,9%	5,51%	7,91%	4,71%
NVO	1,2%	0,51%	0,81%	2,01%
Komunalne usluge	1,8%	2,01%	1,41%	2,11%
Ostalo	4,5%	2,91%	6,11%	4,41%